

Vo vyhnanstve

Kristína Royová

Digitalizátor: Viera Studeničová, Michal Garaj, Hana Heldiová, Martina Turanská, Daniel Winter

Copyright © 2011 Zlatý fond denníka SME

Tento súbor podlieha licencií \"Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 2.5 License\". Viac informácií na <http://zlatyfond.sme.sk/dokument/autorske-prava>

Pôvodná publikácia

Kristína Royová. Výber zo spisov III. Cirkev bratská na Slovensku a Apoštolská cirkev na Slovensku vo vydavateľstve VESNA. Bratislava. 1990. 310. Samuel Spišiak text jazykovo upravil a napísal predslov, poznámky a vysvetlivky a slovník starších slov a výrazov.

Bibliografické poznámky

Prvé vydanie vyšlo v r. 1906 u Jana Chorváta, tlačil Šimon Roháček v Modre. Ďalšie vydanie v slovenčine vyšlo v r. 1921 (nákladom autorky). Kniha bola preložená do dolnolužičtiny, nemčiny a do poľštiny.

Prvé vydanie (ktoré je rovnaké s druhým) obsahuje venovanie: „Svojmu milému bratovi v Kristu Jánovi Chorvát, ako darok k Vianociam 1905, napísala Kristína Royová.“

Jazykovú úpravu sme urobili podľa 2. vydania

1. kapitola

Nebolo Záružie dedina veľká, ale pekná, medzi samými horami. Mala viacej potokov a mlynov; ľudia zďaleka vozili sem melivo a dávali si tu robiť vozy a čo z dreva potrebovali.

Ženy vedeli pekne tkať; i konopí a ľanu urodilo sa im každý rok.

Obec nebola chudobná, ale mala jednu starosť. Odkúpila veľký horný mlyn na obecné potreby, ale nemohli do neho dostať mlynára. Nie žeby nebolo dosť vody, ach nie; či v zime, či v lete len tak hučala; ale v mlyne strašilo, každý stadiaľ ušiel.

Preto sa Záružania netak potešili, keď prišiel raz cudzí človek zjednať mlyn; aj ho kúpil. No, bolo to zvláštne: v ten deň, keď sa nastahoval, strhol sa v dedine veľký oheň a nebyť dobrej pomoci a rady nového mlynára, aj pol dediny by bolo zhorelo.

Tým si cudzinec srdce občanov naklonil hneď z príchodu. A že bolo práve sucho, a iné mlyny nemleli, navozili mu zrna, čo ani nestačil, hoci si priviedol so sebou tovariša a hneď si vzal dvoch učňov.

Tovariš bol mladý, pekný človek, ale nemý. Ľudia sa s ním nemohli dohovoriť; no videli, že si majstra veľmi váži, a všetko spraví, čo mu len na očiach vidí.

Mlynár bol už tak asi štyridsiatnik. Chodil ticho, rovno; poznať, že stával pod vojenským komandom.¹ Vlasy i bradu nosil ako nejaký vojenský pán, a na jeho peknej, pevno urastenej postave stálo i hrubé mlynárske rúcho akoby ho ulial.

Mnoho rečí s ním nebolo; no vedel tak počúvať, že ľudia, mu všetko porozprávali, so všetkým sa postážovali, a čo poradil, bolo istotne dobre radené. Na listinách mal meno Kozima; ale iste mu zostane podľa mlyna priezvisko Záružský.

Tovariš sa volal Ondrej.

*

---

¹ *komando* — velenie, povel; veliteľstvo

Na dolnom konci dediny bývala už staršia vdova po bývalom výpomocnom učiteľovi, Somorová. Tú Kozima požiadal, či by mu nevedla domácnosť. Slúžievala za mladi v meste; vedela výborne variť. Z detí sa jej jedny preč rozvydávali,² druhé pomreli; pristala rada na všetko. Len to strašidlo i ju mrzelo. Keď ale týždne minuli a o duchoch ani chýru, uspokojila sa žena, tým viac, že jej u mlynára bolo dobre.

Divila sa tomu, že tak spolu s tovarišom žijú, akoby mu tento bol synom. Bývali v jednej izbe, a neraz ich videla, ako sa prstami rozprávali; len škoda, keď nemohla rozumieť, o čom spolu hovoria. Mlynár mal v izbe veľmi jednoduchý nábytok, no každý z nich mal svoju skriňu, do ktorej si všetko po sebe upratali.

Somorovej bolo nemého Ondreja ľúto. Robotník to bol dobrý, pracoval pilno; ale keď nemal prácu, to nejdenný raz presedel aj celé odpoľudnie na skalách nad mlynom, alebo sa díval do vody a po kraji, alebo čítal v akejsi knižke. Modlitebná to nebola, takú si u Kozimu nenašiel; ani Studnička ani Postila to nebola. — Ale žena nemohla povedať, žeby bol mlynár bezbožný človek. Zlého slova si od neho nepočul, a komu mohol, každému dobre urobil.

Mali v mlyne komôrku, tú jej kázal vyčistiť. Ondrej tam spravil okno aj dlážku; doniesli stoličku, posteľ, dali slamy, prikryli plachtou, a dali na ňu vojenský koberec z hrubého súkna. Keď prišiel pocestný alebo žobrák pýtať nocľah, uložili ho tam. Raz ležal tam celý týždeň jeden. Ondrej ho opatroval, akési bylinky mu varil, a chlap vstal a nevedel sa dosť ani naďakovať.

Sotva Kozima prišiel, dal postaviť mangľovňu; oznámil, že nemusia už ženy ďaleko plátno nosiť.

Potešili sa Záružanky; Kozima pýtal menej, ako inde, a nemuseli ďaleko chodiť.

Raz večer — bolo to začiatkom jesene — sedeli majster s tovarišom dlho spolu a zase sa zhovárali. Na druhý deň, keď ľudia prišli, oznámil im mlynár, že keď majú hodne sliviek a dreva, on že postaví sušiareň, aby si mohli ovocie posušiť, a nemuseli lacno predávať.

---

² rozvydávať sa — povydávať sa

Divili sa gazdovia, že sami ešte na takú myšlienku neprišli. Pomohli postaviť sušiareň; zavolali si dobrého kachliara, aby im pec postavil.

Chválili ľudia Kozimovi jeho tovariša, že tak pri tej stavbe všetko vymeral, čo aký inžinier, a potom spravil dve lesy a naučil iných, ako si ostatné sami môžu upliesť.

*

Práve ako sa tie slivky najlepšie sušili, dostala Somorová list od vydatej dcéry z Hlohoviec, a že nevedela čítať len tlačené, aj to len švabachom,³ prosila večer Kozimu, aby jej ho prečítal.

Dcéra písala:

„Na stotisíckrát Vás pozdravujem, moja milá mamička, a dobrého zdravia Vám vinšujem.

My však sme chvála Bohu zdraví, len máme veľké trápenie s našou Annou. Mamičinka moja, prišla sem do našej obce akási nová viera. Začali sa ľudia schádzať k Slovu Božiemu — však aj ja som tam bola, a musím povedať, že nič zlého tí ľudia nerobili — len to sa mi nelúbilo, že každý, kto sa k nim pridal, už aj nad svojimi hriechmi plakal, a potom tí, ktorí sa cez ten plač dostali, hovoria, že prišli k Bohu, že im Ježiš Kristus hriechy odpustil. Ja to veru o sebe povedať nemôžem, bárs som od jakživa osoba poriadna a statočná; však ma znáte. To sa len ten farizeus tak chválil pred Bohom.

Ale nech by si tí ľudia hovorili a robili, čo chceli; no oni nám aj našu Annu zviedli, a otec je na to veľmi nahnevaný. Už ju aj dva razy pre to bil a ona len nechce a nechce upustiť. Aj vydať sa jej trafovalo — že vraj ona nepôjde za bezbožného človeka.

Pekne Vás prosím, mamička moja, vezmite si Annu, aspoň na polroka k Vám; však ona zabudne. Vy ste osoba pobožná, znáte Písmo, skoršie jej budete vedieť povedať. Však my Vám to vynahradíme, čo s ňou strovíte, a môže Vám byť na pomoc.“

---

³ švabach — druh lomeného gotického písma používaného kedysi u nás

Nasledovali ešte pozdravy, pre každého menovite, a list končil.

„Ach, čo na to poviete, pán majster?“ — zalomila žena rukami. „Dcéra nevie, že som ja u vás; chce mi to dievča poslať. Čo jej mám, hriešna, odpovedať? Anna bola od detinstva hore držaná;⁴ mnoho si na nej zakladali, že sa dobre v škole učila, aj bársakú⁵ robotu panskú zná. Neraz som im hovorila: Nenoste to dievča po pansky, zmaznáte ho! A teraz toto!“

„Čo ja na to poviem?“ prestal Kozima ešte raz list čítať. „Že je vaša dcéra sprostá, aj váš zať, keď myslia, že trestom privedú človeka na pravú cestu. Čo si raz človek do hlavy vzal a do srdca prijal, to tak snadno nepustí — či dobré, či zlé. Napíšte vnučke, nech príde k vám, keď zná panskú robotu.⁶ Nájde sa jej u nás dosť šitia; a v dedine je snád' i druhých ľudí dosť, ktorým nemá kto ušiť — prežije sa. Avšak⁷ na vašom starom byte máte ešte jednu posteľ, môžete ju dať sem doniesť, tam vedľa vašej sa jej nájde miesto.“

„Vy ste veľmi dobrý človek, pán majster!“ ďakovala žena. „Ale ak nám ona tu bude na ostudu?⁸ Je mi síce vnučkou; no tá nová viera!“

„Ach,“ pohodil hlavou mlynár, „necháme ju veriť, čo a ako bude chcieť. Ak bude môcť zabudnúť, tak najskôr zabudne. A ak nie — svet je dosť široký, aby vedľa seba mohli žiť v ňom ľudia, ktorí si nerozumejú; a len Boh sám zná, čo je dobré a čo zlé.“

Nuž napísala Somorová — však vlastne mlynár sám jej to napísal — potešila dcéru, volala vnučku, a od tých čias ju čakala. Ani spávať v noci nemohla od samej starosti, čo len bude robiť s tým nepodareným dieťaťom.

---

⁴ *hore držaný* — (Anna bola od detinstva hore držaná), mimoriadne sa starať o niekoho

⁵ *bársaký* — hocijaký

⁶ *panská robota* — práca v panskej rodine

⁷ *avšak* — a keď

⁸ *ostuda* — hanba

2. kapitola

Jesenný podvečer skláňal sa nad svetom. Hmly padali po horách i dolinách; šelest opadajúceho lístia miešal sa so šumom skláňajúcich sa borín a s hučaním horskej vody, ktorá sa zatáčala okolo záružňanského mlyna ako had, a potom letela dolu lúkami a peknou dedinou.

Bola nedeľa. V krčme hrala muzika; tam tančila mládež, ktorá dnes dopoludnia počúvala v kostole vážny odsek Slova Božieho, hovoriaci o súdnom dni a spievala tam:

„Když ten přijde poslední den...“¹

Kto z nich myslel teraz na súdny deň? Veď to bolo ešte ďaleko! A však nikto ešte stadiaľ neprišiel a nemohol povedať, kedy to bude.

Nad splavom pri mlyne v tóni borových krov, sedel nemý Ondrej a čítal, ako to bola jeho obyčaj. Naraz padol mu do knihy tieň, prinútil pozrieť hore. Pozrel, a trvalo dlho, než oči odvrátil.

Na lávke, dolu do dediny zahľadená, stála dievčina, akej v tomto kraji dosiaľ nevidel. Nebola krásna, ako mnohá z tých, ktoré si tam dole srdce mladíkov okolo prstu otáčali, nie — ale pekná bola, lebo bola mladá, svieža. Zdala sa i smelá i dobrá — a taký mala výraz na tvári, aký tu nikto nemal. Zdalo sa, že by ona snáď jediná v tom kraji mohla smelo povedať: „Som veľmi šťastná.“ Jednoduché panské šaty jej pekne slušali, hoci ju tak nezdobili, ako krášlili vyšívané kroje a party mladé dedinčanky.

Dívala sa dolu. Naraz akosi osmutnela a tak pozrela na nebo, akoby sa chcela čosi opýtať a dačo vyprosiť.

Mladík, až v tej chvíli odtrhol pohľad z jej tváre, keď sa obrátila, a boli by sa im oči stretli.

Pozdravila sa. Jej hlas bol práve taký milý, ako celý jej zjav.

„Prosím vás, milý priateľu, je toto záružňský mlyn, pána Kozimu?“

---

¹ *Když ten přijde poslední den* — začiatok sloky duchovnej piesne z Transcicia

Rumenec šľahol mladíkovi do líc, keď zase mlčky prikývol, no aby ho rozumela, položil si prsty na ústa, zakrútil hlavou.

Neporozumela. „Nemám tam snád' ísť? Som Anna Somorová; moja babička býva u pána Kozimu, idem za ňou.“

Vyňal z vrecka malý zošit, napísal: „Čakajú vás“ — a podal jej.

„Nemôžete snád' hovoriť?“ spytovala sa ho súcitne.

Prisvedčil.

„Ó, nesmúťte,“ položila mu ruku na plece; „Pán Ježiš všetky veci dobre učinil. On hluchým rozkázal počuť, nemým hovoriť. Keď ho budeme prosiť, On aj vás ešte môže uzdraviť.“

Bolo vidno, že ho jej slová dojali. No nemohla ďalej hovoriť; pred mlyn vyšla babička Somorová, vnučka ju zazrela a ponáhľala sa zvítať.

Sľúbila starena Kozimovi, že vnučke nebude spomínať jej poblúdenie, že ju nechá v pokoji privyknuť v cudzine. Obzrela si dcérino dieťa zo všetkých strán; dávno ju nevidela. Nebadala nič zvláštneho, len že krv nie je voda, a že sa jej staré srdce zahrialo v objatí mladosti.

Vnučka odovzdala pozdravy z domova. Keď vstúpili do mlyna a postretli mlynára, privítal tento novú obyvateľku svojho domu s vážnou prívetivosťou.

Hoci už bolo neskoro, dali jej olovrant; ved' celý deň od rána putovala pešky a nemala mnoho v uzlíčku.

Tak prišla Anna Somorová do záružského mlyna a do Záružia.

Ba až bude stadiaľto odchádzať, či tiež tak nik o tom nebude vedieť, len tie háje a tá voda, ktoré ju svojím šumom vítali?

---

3. kapitola

Ba také sú tie dni a týždne na tomto svete, ako tá voda: Len letí a letí, a nik ju nemôže zastaviť. „Do mora, do mora!“ hučia jej vlny. Nuž tak do mora večnosti utekajú i tie týždne; než sa nazdáš, už je jeden preč. Len to, čo priniesli zlého alebo dobrého, to zostáva.

Aj v Záruží prešli štyri nedele od onej, kedy na lávke nad splavom zastala Anna Somorová. Všetliako prežili ich ľudia. Vykopali zemiaky, pozbierali ovocie. Ženy pustili sa do konopí a ľanu, a mužovia začali voziť drevo k remeslu na zimu. Každý mal práce, ani čo by horelo.

Aj u Kozimov jej mali, ale akosi im tak išla, ako ešte nikdy. Veľmi bolo poznať, že pribudli tu dve mladé, zdravé a pilné ruky.

Nevedela sa Somorová prenadiť dcére, čo len proti svojmu dieťaťu má. Všetko dievča bolo ako srnka, také čerstvé, milé a veselé. Všetko, čo robila, bolo dobre. Že sa ráno a večer dlho modlila a vždy si zo Svätého písma čítala, z toho predsa nikto nemal škodu!

Zdalo sa starene, že ona nemá vnučku čomu učiť; však táto jej samej evanjelium Božie čítavala a tak tomu rozumela, že radosť bolo ju počúvať.

Dodržala Somorová sľub, nezačala vnučke ani spomínať tú novú vieru. „Však ona tu medzi nami zabudne, keď nikoho nevidí a nepočuje, kto by jej pripomínal.“

Hoci Anna do žiadnej práce nedala sa ponúkať, predsa jej najlepšie pristala do ruky ihla. Pošila Somorovcom, čo treba; vypožičal jej mlynár šijací stroj u židovky Kohnovej. Židovka bola už dávno chorľavá a bola Kozimovi dlžná; rada sa na taký spôsob zbaví dlhu.

Mužskí sa do Anny mnoho nestarali. Kozima hovoril málo, Ondrej nič; no žili spolu pekne v pokoji. Keď sa im dievčina, kde bolo treba, prihovorila, odpovedali jej prívetivo. Čo babičke ťažko padlo, to vnučka ľahko pochytila — totiž posunkovú reč.

Už všetko lístie opadlo i v sadoch i po horách, a v prírode osmutnelo ako v srdci, ktoré nikto neobveseľuje, keď všetci pomreli — keď raz horami spolu kráčali Kozima a Anna Somorová.

Boli na pohrebe v susednej dedine. Umrel tam nanáhlo jeden z meliačov,¹ išiel ho Kozima odprevadiť; a že babičku bolela noha, tak vystrojila vnučku miesto seba.

Kráčali spolu mlčky; predtým hovorili o opustenej rodine zomretého. Nevidela zamyslená dievčina, že ju vážne mlynárove oči už hodnú chvíľu pozorujú, akoby ju chcel až na dno jej duše preskúmať.

„Anna, povedz mi pravdu, čo si si myslela pri tom pohrebe?“ prehovoril zrazu; a vážny, zvonivý jeho hlas vyrušil dievčinu a prinútil k náhlej odpovedi. Pozdvihla k nemu svoje láskavé, slzou zrosené oči.

„Myslela som, pán Kozima, že je to strašné zomrieť bez Krista, bez odpustenia hriechov, a odísť na súd nezmiernený s Bohom.“

„Tak? A vieš to iste, že Lehotský tak zomrel? Máš ty právo, človeka takto odsúdiť?“

„Zнала som Lehotského,“ hájila sa; „chodieval na jarmoky, bol veľký opilec, ruhač; jeho zlorečenie hrôza bolo počúvať, a zomrel náhle na porážku, nezmiernený s vlastným bratom, a tak odišiel pred Boha.“

„Nevedel som, že si ho tak dobre poznala. Tak čo si si myslela pri tej pohrebnej reči?“

„Smiem vám povedať všetko, pán Kozima, čo som si myslela?“ Ružičky šľahli do deviných líc.

„Áno; to práve chcem.“

„A poviete vy mne potom, čo ste si vy mysleli?“

„Hm; — snáď,“ usmial sa trochu.

---

¹ meliač — kto dovezie do mlyna obilie na mletie

„Nuž ja som si myslela, že Slovo Božie čítať a pritom také ľži rozprávať, je veľký hriech, a že celý ten pohreb bol veľkou lžou.“

„Anna, Anna!“ pokrútil mlynár hlavou; no kto by sa bližšie na neho díval, videl by, že je akosi milo prekvapený.

„Nehnevajte sa, že tak vravím;“ osmutnela. „Ale či nebolo tak? Žena plakala, nariekala, vykladala, ako čo by boli žili spolu v láske, a v dome často bola bitka. Zástup sa zišiel, akoby si chceli chudáka uctiť, a nikto ho nectil. Každý znal, kto a čo bol, a spievali mu pieseň:

*Dobrý boj jsem bojoval
do mého skonání...“*

„No, áno, dievča, to máš pravdu; bola to lož a komédia. No či len to? Na tomto svete je všetko lož a komédia.“ Trpký výraz pozastrel vážnu tvár mužovu.

„Preto hovorí aj Písmo: „Každý človek je luhár“, prisvedčila ona. Mne je vždy ľúto, keď si na to spomeniem, že aj ja som medzi tých luhárov patrila. Od detinstva rada som klamala. Bol to pred Bohom veľký, ohavný hriech; no ja som to nevedela, veď znala som Boha práve tak málo, ako tí ľudia tam, ktorí to dnes luhali.“

„A dnes už neluháš?“ Vážny mužov pohľad uprel sa priamo a prísno na tvár dievčiny.

„Nie; poznala som pravdu, Krista Ježiša; On ma vyslobodil.“

„Ty že si poznala pravdu? Ó, dieťa, to je veľká vec; to sa tak ľahko nemôže povedať! Len Boh je pravda, a kto môže tvrdiť, že Boha poznal?“

„Pán Ježiš povedal: „Kto vidí mňa, vidí Otca.“ Nehovorím, že by som už Boha dokonale poznala; ale poznala som Ho ako svojho Otca vtedy, keď som prijala Pána Ježiša, Syna Jeho milého, ako svojho Spasiteľa, keď mi odpustil hriechy a obmyl ma od prestúpenia svojou krvou.“

V horách stíchlo. Mlčky kráčali spolu: vážny, snád' mnohokrát už životom skúšaný muž, a mladá do života ešte len vstupujúca dievčina.

„Akú to knihu čítavaš každý večer pred spaním a každé ráno?“ začal po chvíli mlynár.

„Bibliu, pane.“

„A inú knihu nemáš?“

„Nie; mala som, ale mi všetko spálili.“

„Ja mám dobré knihy, môžeš si z nich vybrať; aspoň sa budeme môcť o niečom spolu rozprávať. Lebo hoci ty aj máš iné zmysľanie a ja iné, máme predsa niečo spoločného. Videl som, že ty chceš slúžiť Bohu v ľudoch; aj ja Mu chcem tak slúžiť. Inej služby Božej niet.“

„Nie; Pán Ježiš povedal: *„Pod' a nasleduj ma“* a *„Neprišiel Syn človeka, aby mu slúžili, ale aby on slúžil.“* Rada by som sa Mu spodobala; len mám málo príležitosti.“

„Ak chceš niečo viac urobiť — a verím, že chceš — za potokom leží v biednej chatrči chorá žena, vdova, o nič horšia ako mnoho iných; — choď jej každý deň posteľ ustlať a vypýtaj od babičky, nech i pre ňu privarí.“

„A môžem ísť hneď?“ zažiarili oči dievčaťa.

„Pravdaže, keď chceš. I na dobré možno obrátiť slová Kristove: *„Čo robíš, urob rýchlo.“* No prv, než by si išla poviem ti, kto tá žena je. Je to bývalá verejná milenka všetkých pred svetom ešte i dnes počestných mužov.

Raz bola takým nevinným, čistým stvorením, ako si ty dnes; ale podľahla snád' v prvom pokušení a stala sa tým, čo z nej spravili. Oni, ktorí ju pomohli zničiť, majú snád' všetci svoj rodinný kruh, ženu, deti. Ona je teraz osamelá, opustená, vyvrhnutá. Nečakaj, keď tam prídeš, že ťa s otvorenou náručou prijme. Keď srdce ľudské údermi natvrdo ubiješ, leží v hrudi ako kameň. — No tuším nemáš už vôľu ísť?“ — Mrak sa vynoril na mužovom čele.

„Ó, pôjdem, práve teraz pôjdem; no zhrozila som sa tej veľkej úlohy, akú mi ukazujete. Boh svätý stvoril túto moju sestru na svoj obraz; ľudia, diabol a hriech Mu tento obraz zničili, a Pán Ježiš posielal mňa vašimi ústami, aby som išla zotrieť to blato z Jeho obrazu. Nebojte sa, On mi to dá; a ja ju budem tak dlho milovať, až sa ten ľad v jej srdci roztaví.“

Už zmizla dievčina v húšti za potokom, a ešte vždy stál mlynár, zahľadený za ňou, na tom mieste, kde ho nechala.

„Zotrieť to blato z Jeho obrazu“ — opakoval konečne a prešiel si rukou oči, akoby ho nezvyklé svetlo osvietilo. „Ako čo by sa to dalo. Keď človek prežil pokalený život, nič už nemožno odčiniť.“ — Mrak vystúpil mu na čelo, trpká strasť okolo pekne vykrojených pier. Pohodil hlavou a zamieril strmo² k domovu.

---

² *strmo* — rýchlo

4. kapitola

Snáď v tom čase, keď on za sebou dvere mlynice zavíeral, zaklepala už po tretíkrát Anna Somorová na dvere polozborenej chatrče, a keď sa nikto neozval, otvorila dvere a vnišla.

Ak bolo vidno biedu zvonku, vnútri panovala núdza na zaplakanie. V špinavých, snáď už rok nepraných perinách, ležala tam na starej posteli schúlená ženská postava. Z nízkeho začmudeného tla viseli nad ňou zaprášené pavučiny. Jediné dobrodenie bolo v tom, že iste vietor rozbil jedno zo špinavých okien, aspoň vnikal vzduch do tej dusnej, vlhkej, zápachom choroby presiaknutej diery — bo iného mena chyža nezaslúžila. Hlinená dlážka rozrytá, dávno nevymazaná; steny začmudené, orúcané.

Na okamih postála dievčina. Vidno, že zatajil sa jej dych v hrudi. V tom narovnal sa tá hromada špinavých handár v posteli, a devu premerali dve čierne, hlboko v ušpinenej tvári ležiace oči polotázavým hnevlivým zábleskom.

„Čo tu chce kto?“ zaznel chrapľavý, o boľavom hrdle svedčiaci, neprívětivý hlas.

„Prišla som sa podívať na vás a poslúžiť vám, čo treba,“ mierno, láskavo odvetila dievčina.

„Mne poslúžiť!? Nepotrebujem; budem vedieť za živa zhníť aj bez vašej pomoci.“

„Ale čo by na to povedal ten Pán, ktorý miluje mňa aj vás?“

„Aký pán, kto miluje mňa?“ zlostne skríkla chorá.

„Syn Boží, Pán Ježiš Kristus.“

Čierne oči upreli sa strnulo¹ na jemnú tvár dievčaťa.

„Prosím vás nehnevajte sa na mňa, však ja som vám nikdy neublížila; som cudzia, bývam v záružskom mlyne ešte len krátkych štrnásť dní. Keby som bola vedela, že ste chorá, bola by som prišla prv; no dozvedela som sa až dnes.“

---

¹ strnulý — meravý

Vy ste iste dlho chorá a zle sa vám leží; dovoľte mi, popravím vám posteľ,“ začala dievčina po chvíli, keď temer bezradno rozhliadla sa vôkol, neznajúc, kde začať a čo urobiť najsamprv.

„Ah, čo sa budete so mnou špiniť?“ nevrlo, ale už miernejšie bránila sa žena, a trvalo dosť dlho a stálo mnoho prehovárania, než konečne s biedou zviezla sa na starú, rozheganú stoličku a nechala dievčinu robiť posteľ.

Nebola tá práca maličkosťou; len pohľad na trním korunovaného, ubičovaného Spasiteľa uľahčil deve vykonať ju po prvý raz. Žalúdok sa jej obracal a temer pot vystupoval na čelo.

Konečne bola posteľ natoľko hotová, nakoľko sa dala postlať polozhnutou slamou a perím, ktoré bolo vlhkosťou celé do kĺbiek zbité.

Chorá nevrlo bez poďakovania hodila sa do nej, a dievčina musela odísť, ak sa ešte mala postarať o nejaký pokrm.

Pretože k stene obrátená žena ju i tak nepočúvala, odišla bez pozdravu.

Keď sa asi o hodinu vrátila s hrnčekom dobrej, teplej polievky, nemusela ju už tak dlho prehovárať. Chorá zjedla polievku hltavo a dala si bez protirečenia jedno-druhé poslúžiť.

No napriek tomu, keď jej dobrovoľná ošetrovateľka podávala pri rozchode ruku, spravila sa, že nevidí, a ani nepoďakovala.

„Keď srdce ľudské ranami ubiješ, leží v hrudi ako kameň,“ znelo dievčine v ušiach. O chvíľu stála nad splavom v hlbokom zamyslení.

„No, ako si pochodila?“ oslovil ju mlynár, prichádzajúc aj s Ondrejom od dediny.

„Povedali ste, pán Kozima, aby som chorej každý deň išla posteľ upraviť a doniesla jesť; no to nie je dosť.“

Dala sa mu rozprávať, v akom stave je posteľ chorej i celá izba. „Ona tam vskutku za živa zhnije.“

„Uložiť ju na čistú slamu, prikryť pokrovcem a posteľ očistiť, periny oprat,“ ukazoval Ondrej.

„Máš pravdu; keby žena chcela ísť, najlepšie bolo by ju vziať do našej komory, kým by sa jej očistilo. No ona sotva pôjde,“ mienil mlynár; „musí si Anna najprv získať jej lásku a dôveru.“

„Pán Ježiš mi istotne pomôže,“ zaradovala sa deva; „vy ste taký dobrý a chcete mi pomôcť.“

Lež kto opíše úžas, áno mrzutosť babičky Somorovej, keď sa dozvedela, o čo ide! „Takú vykričanú osobu vezmete si pod strechu?“ dohovárala mlynárovi. „Ženu nemáte, Ondrej je tiež tu; chcete sa ľuďom dať do zlých úst?“

„Nedajte sa vysmiať, Somorová!“ usmial sa mlynár jej horlivosti. „Za jedno, spravíme to tak, že každý nemusí vedieť, koho tu máme. Žena je chorá a taká príde naspäť do svojej chalupy; taký sprostý nie je svet, aby nás preto upodozrieval; a keby aj, za dobrý čin je hodno aj trpieť.“

Nuž čo mohla starena? Musela sa poddať.² Najviac ju škrelo, že tá nešťachetnica ešte aj prosiť sa dala a dlho prehovárať, než to dobrodenie prijala.

Nuž asi o päť dní dostali ju konečne. Anna nabrala vodu — Ondrej ju sám nanosil — okúpala, učesala chorú, preobliekla do čistých šiat, ktorých ešte mala v truhle zásobu. Keď ju už tak videla v čistej komôrke ležať, až sa podivila, aká to bola pekná a ešte mladá ženská, len asi tridsaťročná. Krásne, čierne vlasy ako uhoľ, objímali bledú, prepadnutú tvár. Len tie čierne oči hľadeli tak smutno a temno do sveta, a pevno zovreté pery nechceli vysloviť slovo vďaky za úľavu a obľahčenie.

Keď vnišiel Kozima, aby ženu privítal — lebo v jeho neprítomnosti doviezol ju Ondrej s Annou na kravičkách — až sa podivil tej zmene.

„Nehľadte na nás tak nahnevano!“ hovorí vážne. „Chceme vám dobre; až trochu vašu chalupu usporiadame, aby bola ľudskému príbytku podobná, zavezieme vás späť.“

„Čo ste ma nenechali na pokoji? Čo vás bolo do toho ako skapem?“

„Vy nemôžete skapať,“³ ohlásila sa Anna, „nie ste zviera; máte nesmrteľnú dušu, tá pôjde pred Boha.“

---

² *poddať sa* — tu: podvoliť sa, ustúpiť, podariť sa

³ *skapáť* — zahynúť (skape zviera, skape sneh)

„Museli sme sa o vás postarať,“ doložil mlynár, „lebo všetci ľudia na zemi sú z jednej hlíny, majú jedného Otca, Boha, a tak ste aj vy naša rodina.“

Žena hľadela za ním, keď sa dvere už zavreli; potom skryla tvár v poduške.

Nuž tak sa o chuderu začali starať všetci, ale babička Somorová aj keď uvarila všetko, čo žiadali, ona jediná neišla chorú pozrieť. Hnevala sa, že miesto toho, aby vnučka doma šila, plahočí sa v cudzom stavaní, a to v takom, ktorému sa každý na sto krokov vyhol. No, keby vedela, čo za prácu jej vnučka koná, netak by sa podivila, čo to dievča na seba vzalo.

„Všetko spravím,“ hovorila Anna obom mlynárom, ale tú zem nemôžem, tam by ani voz hlíny nepostačil.“

Dva dni sa trápila v mlyne, kým oprala a presypala periny. Dobré, že len prišlo ešte krásne, teplé slniečko.

Keď na tretí deň zišla do chalúčky, podivila sa, že našla všetko pootvárané, aj okná čerstvo zasklené, aj dvere natreté.

Vnišla rýchlo a užasla. Neďaleko prahu kľáčal Ondrej a dokončieval dlážku. Neboli na nej dosky cele nové, ale ešte pevné a čerstvo ohobľované.

„Ale Ondrej, kedy ste to spravili?“ zvolala radostne. Izbietka s čerstvo obielenými stenami, ktoré je dali toľko práce, vyzerala teraz i väčšia i peknejšia, a najpeknejší v nej bol od pilnej práce rozohriaty obličaj šuhaja s tým nečastým, zato teraz tým krajším úsmevom vókol rtov. Deve sa zazdalo, že je v celom jeho zjave také čosi panské; i jeho ruky boli primalé na obyčajného robotníka, a jeho držanie bolo vojenské. Za pekne klenutým čelom muselo byť mnoho myšlienok.

Nepohovorili spolu ešte mnoho slov; teraz sa rozprávali posunkovou rečou. On chválil Kozimu, že bol taký šľachetný a dal dosky a opravil sám i dvere i okná, áno i sporák dal opraviť. Pritom on dokončieval prácu, ona umývala okná i tých dakoľko riadov, zbytok lepších čias.

Našťastie chalúčka ležala od cesty; málokedy išiel dakto okolo, i to by si musel zázst, keby bol chcel vidieť, čo sa tam robí. Tak nik nemýlil oboch mladých ľudí v diele lásky, ktoré tak ochotne konali.

Lež kto popíše zadivený pohľad veľkých, čiernych očí chorej ženy, keď ju asi po týždňovom pobyte v mlynskej komôrke previezol Kozima naspäť do jej chalúčky!

Od voza až po posteľ išla už sama; pribudlo jej síl na tej dobrej strave, akú dostávala. Vo dverách zastala. V sporáku praskal veselo ohník; na stole pokrytom čistým obrusom ležali knihy a pecník čerstvého chleba.

Na stenách viseli kvetované tanieriky a pár hrnčekov, tak pekne zostavených, až radosť. Posteľ vysoko, čisto ustlaná. Nohy chorej kráčali po dlážke. Nie! Žene sa zdalo, že sníva. Dala sa doviest' dievčine, ktorá sa s toľkou láskou podnes o ňu starala, k lavici, sadla si na ňu, a vypukla v usedavý plač.

„Nechaj ju!“ hovorí Kozima. „Tými slzami srdce zmäkne, ty ešte zostaň, ja idem.“

No, keď chcel už odísť, zdvihla žena hlavu, vystrela ruku po ňom.

„Nechodte; ešte som sa vám ani nepoďakovala za všetko.“

Podal jej ruku. „Rado sa stalo. Ale vy pôjdete už do postele, a Anna vám dá olovrant. Tak s Pánom Bohom!“

Ona zvonku ten prach z nej zotrela. Tak dobre som si to ja nepredstavoval. Nuž čo bolo možné, spravili sme; ale teraz čo ďalej? Nezdá sa, že by zomrela; keď ožije — ak cele neozdravie — ako bude žiť? Je ešte dosť mladá, bude pokračovať, v čom bieda a choroba prekážali? Snáď dopomohli sme jej k ďalšiemu hriešnemu životu; lebo pri jej minulosti čestného života pre ňu temer už niet. Postačí, keď človek prestal zle činiť a začal činiť dobre; ale v nej dávno mravnej sily niet. Čo stojí mňa život, ktorý vediem už roky, kde vládnam nad sebou ako víťaz! Takí ľudia nie sú schopní, sami si pomôcť. No akokoľvek každý človek je drahokamom a ten drahokam ležal v bahne; tá dievčina ho zdvihla. Kto by bol povedal, akú v nej dostanem pomoc; v nej diemu veľké myšlienky! Tak asi uvažoval mlynár na ceste domov.

Ale v obnovenej chalúčke ozývalo sa v horkom plači:

„Načo ste ma ratovali, načo! Cítila som, že už skoro bude po mne, a teraz cítim, že ozdravím. No načo žiť, načo je mne žiť, takej samotnej, opustenej na svete!?“

„Nie ste opustená, my vás milujeme; keby nikto nie, ja vás milujem.“

„Vy ma milujete? Viete vy aj, aká som ja? Vy ste ešte nevinná; vás ešte nikto neoklamal, tak ako mňa oklamal ten, ktorému som verila tak, ako vy Bohu veríte. Bola som mladá, keď ma za neho vydali. No on potreboval veľa peňazí, lebo pil. Vedel, že som pekná, že sa ľúbim každému; tak nútil mňa, musela som druhých zvädzať; ja som mala z toho len trápenie.

Každý hovoril, že muža klamem, a keď som ho prosila na kolenách, aby ma nechal žiť ako poctivú ženu, bil ma, až som z toho ochorela. On sa upil a umrel; ľudia potom hovorili, že ja som ho utrápila svojím hriešnym životom.

Muži, keď nebolo viac nič na mne, tak sa odvrátili všetci a hanbili sa ma aj len pozdraviť. Ženy mi zlorečili a hoci už mesiace som chorá a konečne už ani vláčiť som sa nemohla, ani vody mi niktorá neprišla podať, alebo sa opýtať: „Žiješ, alebo nie?“ — až si prišla ty. Si ako anjel; nech ti Boh svätý, ktorému veriš a slúžiš, odplatí. Ale mňa si radšej mohla nechať zhynúť, lebo keď ťa vidím, veľmi mi je ľúto, že som ja chcela a nemohla, nesmela byť čistá a dobrá, že zo mňa spravili to, v čom dnes som.“

Nuž áno, dakedy človek chce niečo dobré vykonať, nejaký skutok lásky, a keď začal, nevie, kde prestať.

Neskončila sa práca Anny Somorovej skutkom milosrdenstva, dokázanom na vyvrhutej sestre v ľudstve. Nechodila jej len dvakrát denne postať upraviť a obslúžiť ju, ach nie. Nosila si so sebou svoju drahú knihu a čítala chorej, ktorá už pomaly povstávala z choroby. Mnohokrát jej čítala príbeh o žene hriešnici, ktorej Syn Boží odpustil, a o malomocnom, ako bol očistený.

Nechcela Dorka Zemanová, aby jej z mlyna posielali ješť. Mala pár zlatých, ktoré si odkladala na pohreb; za tie jej Anna musela kúpiť zásobu. Pomaly si už aj sama uvarila.

No niet nič tak tajného, aby nebolo zjavené; skadiaľ sa človek najmenej nádejá, rozšíri sa zlé i dobré.

Vyzradili učni u židovky Kohnovej, čo mladá tetička robí; dopýtala sa židovka, zvedela všetko, a rozniesla po celej dedine neslýchané milosrdenstvo ako mlynárovo, tak vnučky Somorovej. Začali sa ženy zaujímať o Dorku Zemanovú, ktorá — keď im už neškodila — prišla do zabudnutia. Vedeli, že vie konce a plachty vyšívať;⁴ vzali si zámienku, že sa idú opýtať, či by im nevyšila. Veľmi

---

⁴ vyšívať konce — vyšívať konce plátna po domácky utkaného

boli zadivené — nie tak chalúpkou, veď tú ony v jej veľkej nečistote nevideli — ale výzorom „nevernej Zemanky“, ako ju predtým nazývali.

Pripadala im taká tichá a smutná, že ešte jakživ takého smutného človeka nevideli. Hovorila s nimi len to, čo potrebovali; sľúbila, že bude vyšívvať, aby len doniesli, že však to môže aj na posteli. „Čo sa s ňou robí?“ mysleli si. „Predtým bola taká, s každým sa vadila, a keď ktosi prišiel, len zazrela na neho, a teraz aká pokorná! No, však sa jej aj patrí byť pokornou; má nad čím žiaľiť.“

Potešila sa babička Somorová, keď jej ženy vnučku chválili; uzmierila sa s jej každodennými návštevami, a keď asi o dva týždne prišla sa jej Zemanka poďakovať, čo aj ona pre ňu učinila; prijala jej poďakovanie milostivo. Že neopomenula povedať pár ostrých slov nešťastnej žene, rozumie sa samo sebou.

„Máte pravdu, tetička,“ pokorne prisvedčila Zemanka, „ja som iste tá najhoršia žena v celej dedine, ale verím, že Kristus Ježiš aj za moje hriechy umrel na kríži.“

Na to nevedela Somorová, čo odpovedať; začala reč o husiach.

---

5. kapitola

Prišiel advent. V mlyne sedeli jeho obyvatelia okolo dubového stola, rôzne zamestnaní. Babička s Annou priadli; Ondrej čosi kreslil na papieri, učni párali perie, a mlynár čítal noviny. Naraz otvoria sa dvere a vbehne richtárov paholok, aby pán mlynár prišiel k nim, majú mu čosi od úradu oznámiť.

Anna pozrela na mlynára a postrehla pohľad, ktorým sa poďíval na Ondreja. Bol to divný pohľad; ešte divnejší výraz zastieral mládencovu tvár, ktorá i napriek múke, ktorá ju pokrývala, nápadne obledla.

Ondrej vstal akoby sám mal vôľu ísť; potom si bezvládne sadol; a keď mlynár s paholkom odišli, vyšiel i on do spoločnej izby, ktorú obýval s mlynárom. Učni po chvíli odvolaní babičkou vyšli za ňou do maštale.

Dievčina zostala sama. Hľadela na dvere, ktorými Ondrej zmizol zdalo sa jej, akoby jej dakto privolať: „Chod' za ním!“

„Prečo?“ myslala, „a ako by som išla, veď sa to mne nesluší!“ No akoby ju káral ten, ktorý „prišiel, aby hľadal a spasil, čo bolo zahynulo“. Vstala zmužilo a vyšla.

V izbe horelo svetlo. Ondrej sedel pri stole, obrátený chrbtom ku dverám; hlavu mal položenú na rukách a plakal.

Potichúčky pristúpila k nemu. „Ondrej, neplačte, povedzte mi, čo vám chýba?“

Strhol sa, pozrel do nežnej, sesterskou sústrastou zastretej tváre, hnul perami, akoby chcel dačo zavolať, a znovu sklonil hlavu s hlasným zaplakaním.

„Nežiaľte tak veľmi,“ zaplakala s ním; „verte, Pán Ježiš vás veľmi miluje. Ó, keby ste v Neho chceli veriť a Jeho prosieť, On by vám aj reč vrátil.“

Ustal v plači, a ona tým povzbudená povedala mu v krátkosti pár slovami všetko, čo mu už dávno chcela povedať o Ňom, ktorý prišiel, „uzdravujúc každý neduh a každú chorobu medzi ľuďmi“. A keď aj ten najväčší hriešnik prišiel k Nemu a bol telesne chorý, On nielen že mu odpustil, ale ho aj uzdravil.

Pozdvihol hlavu a hľadel do jej tváři žiariacej presvedčením. Dačo ako zásvit nádeje prelietlo mu obličajom.

„Požičajte mi, prosím, vašu Bibliu,“ žiadal ju znakmi.

„Ó, ako rada!“ Odbehla a o chvíľu mu ju priniesla. „*Kto uverí, nebude odsúdený,*“ povedala odchádzajúc, a zanechala ho so svojím pokladom samotného.

Mlynár prišiel pozde. Bol akýsi zamyslený; Anna videla, že pohľadom hľadá Ondreja. Povedal všetkým: „Dobrá noc!“ a vnišiel za ním. I oni utiahli sa na odpočinok.

Anna dlho nemohla spať; modlila sa za dve duše, o ktorých bola istá, že ich Pán Ježiš začal hľadať. Jedna bola tam za potokom v osamelom domku, a druhá v najbližšej blízkosti.

Na druhý deň skoro ráno odišiel mlynár aj s Ondrejom do mesta Z. Kozima nehovoril viac, len že tam majú prácu; a nikto nemal práva pýtať sa ďalej. Naspäť vrátili sa až večer, oba dobrej vôle. A Ondrej vrátil Anne Bibliu, pričom jej ukázal novú, ktorú si tam kúpil od kolportéra.¹

„Chcem mať svoju, vaša by vám chýbala.“

Dala sa Anna do svojej práce, ktorú počas opatery zanechala; šila pilno. Ale je to pravda, že keď človek začne a chce v ľuďoch slúžiť Bohu, otvára sa mu príležitosť na všetky strany.

Počula dievčina, že susede ochoreli dve deti; pomohla jej ich opatrovať, zvlášť prebdela dakoľko nocí a Boh to dal, že deti ozdraveli. Žena sama svedčila susedám, že ich Anna Somorová vymodlila.

„Ba ako sa vám to ona môže tak modliť?“ uvažovali. „Ani si knižky nevezme; všetky tie modlitby zná spamäti.“

Dievča Kohnovej sa prišlo pozrieť na choré deti, keď bývali vedľa seba; rozprávala, že je jej matka zase veľmi chorá. Podivili sa ženy, že Anna ešte aj

---

¹ kolportér — rozširovateľ, roznášač tlače, tu: rozširovateľ Biblií a duchovnej literatúry

k tej židovke išla. Židovka mala lekára, a ten povedal, že ak ju dobre neopatria, nevyjde z choroby. Naprosili Kohnovci Annu, aby zostala, a ona nielen že zostala rada, ale popri opatere ešte jedno-druhé po dome poriadila. Neodvážila sa síce tým židom svedčiť o svojom Spasiteľovi, no oni videli, ako sa k Nemu v prosbách utiekala, ako v Jeho Slove čítala, a čo hlavnejšie, videli, že Ho celým srdcom miluje a poslúcha.

Vo svojej rodine prežívali prejavy lásky tohto dievčaťa.

Dovolili jej pozdejšie, aby im prečítala niečo zo Žalmov a prorokov, a mnoho o tom premýšľali, prečo je táto dievčina cele iná, ako ostatní záružskí obyvatelia.

Je pravda, bola mladá, zdravá, a preto snáď taká šťastná, že sa vždy len usmievala.

Keď sa židovke natoľko uľahčilo, že mohla Anna odísť, bolo Kohnovcom ľúto a teskno, že ju už v dome nemajú; všade im chýbala. Keby bola Anna vedela, aký dobrý vplyv na nich mala, akým dobrým, živým svedectvom bola najmä pre žida Kohna — svedectvom o láske Ježiša Krista, ktorého milovala a ktorému chcela v ľuďoch slúžiť — nebola by sa rmútila, že nemá schopnosti a sily priniesť ľuďom svetlo.

Ach, veď my tak často zabudneme, že nie vždy hovoriť, ale svietiť je nám prikázané, svietiť životom, skutkom, láskou!

---

6. kapitola

Bol podvečer. Vonku padali veľké kvapky dažďa. V mlyne bolo — okrem mlynice — akosi pusto. Tam sedel pri neveľkej lampe Ondrej a čítal prvú kapitolu proroka Izaiáša a bol tak nad ňou zamyslený, že ani nevidel, čo oba učni robia. Strhol sa, až keď ho volali nasýpať.

Nasypal, nariadil, čo treba a čítal ďalej.

Oba chlapci hľadeli na neho bokom. Mali nemého tovariša radi. Cítili, že je akýsi smutný, a nedbali by zvedieť, čo ho tak v tej knihe zaujíma?

Starší na prstoch priblížil sa od chrbta, nakukol čitateľovi cez plece a prečítal červeno podčiarknuté slová: „*Keby boli vaše hriechy červené ako červce dvakrát farbený, budú (biele) ako vlna.*“ Na tieto slová hľadel Ondrej už tak dlho a dvakrát si hlboko vzdychol.

Vonku šľahal dážď na okná, hučala voda, ktorej mnoho pribývalo, kolesá sa krútili, stroj klepal — bolo tu tak akosi divno.

Anna Somorová sedela v kuchyni pri ohnisku; veselo blkotala oheň a klokočom varila sa večera. Predtým Anna priadla; ale už hodnú chvíľu klesli jej ruky do lona.

V tej samote začalo jej byť akosi teskno a ľúto, že ju tak vlastný otec a matka poslali preč z domu, ako do vyhnanstva.

Zatúžila po domove, po ostatných bratoch a sestrách, po rodičoch, po rodnej chalúpke. No potom si zmyslela, ako tam posledné týždne s ňou zaobchodili. Matke nič nemohla spraviť po vôli; otec na ňu ani nepozrel; bratia, sestry sa jej vyhýbali. Ba taká bola okolo nej cudzina.

„Veď ja vlastne už nikde nemám domov,“ musela si priznať, a táto myšlienka prenikla ju tak bolestne, že pilné ruky klesli do lona, a dve osamelé slzy zavisli na tmavých riasach. Nikto mi neumrel a som sama. Čo som urobila, čím som sa previnila? Či nemilovala som ich viac, ako predtým? Či nebola som lepšou dcérou a sestrou, odkedy pokoj a odpustenie zaujalo moje srdce? Je pravda, že som kde-tu neposlúchla tak, ako som mala a mnoho chýb som urobila; ale predtým bolo toho viac a ani ma nekárili.

Poslali ma sem do cudziny k babičke, ktorá býva u cudzích ľudí. Mám domov, otca, matku; a musím tu byť ako z milosti u pána mlynára Kozimu. Keby on nebol taký šľachetný, ako je, nemusel by ma tu ani trpieť.

Išla by som rada domov; spýtala by som sa, ako sa majú. Viem, že im treba jedno-druhé požiť; no, keď prídem, či bude to ten domov, čo kedysi?

Ach nie, veď tam už niet pre mňa rodičovskej lásky. Snáď ma už nikdy nebudú volať späť. Povedali, že môžem prísť, ak sľúbim, že nepôjdem medzi veriacich, a ak budem tým, čím som bývala. Čo sa stalo, to sa neodstane; keď sa dieťa narodí, muselo by umrieť, aby nežilo. I ja by som musela umrieť tou druhou, strašnou smrťou, aby som prestala byť tým, čím som sa stala z milosti Božej: znovuzrodeným Božím dieťaťom.

Mohli ma odtrhnúť od svojho srdca, mohli ma poslať do cudziny, do vyhnanstva, mohli mi vziať moje milé knihy, mohli ma pozbaviť spoločného zhromaždenia — ale vziať mi zo srdca môjho Pána, to nemôžu. „... Ktorí ho prijali, dal právo a moc stať sa deťmi Božími... ktorí nie z krvi, ani z vôle muža, ale z Boha sú splodení.“

No ako budem žiť vždy sama a sama? A ak ma ani tu nebudú chcieť mať? Predo mnou šíry svet — a všade cudzina, všade vyhnanstvo.“

Posledná myšlienka ako balvan zvalila sa na citlivé devino srdce. Vonku šľahanie dažďa na okná, smutné hučanie vody, jednotvárne klepanie mlynských kolies, praskot ohňa tu pred ňou — všetko akoby chcelo devu rozplakať, alebo plakať s ňou.

Babička nebola doma, išla dakde spievať k mŕtvemu;¹ mlynár odpoludnia odišiel a posiaľ sa nevrátil. — Nik nepríde, aby rozplasil smutné myšlienky.

Lež podivno: slzy viseli ešte na riasach a čelom dievčiny rozprestrela sa naraz jasnosť, a potom detinsky blažený úsmev pohral okolo nežných pier, ako čo by deva v tom ohni videla dačo krásneho, dačo nevýslovne utešeného. Zopäla ruky klesnuté do lona a pritisla ich k hrudi, ako deti robievajú, keď po prvýkrát v úžase uvideli vzácny dar, ktorým ich dakto milý oblažil.

---

¹ *spievať k mŕtvemu* — zvyk (udržiavaný dodnes na vidieku), pri ktorom sa spievajú duchovné piesne v dome, kde leží mŕtvy pred pochovaním

Ach, veď v srdci, v tom smutnom, sklúčenom srdci naraz akoby dakto ľudským hlasom zavolať a ona vnímala, ba priam hltala slovo za slovom:

„V dome môjho Otca je mnoho príbytkov; keby nebolo tak, povedal by som vám to, pretože vám idem pripraviť miesto a keď odídem a pripravím vám miesto, prídem zase a poberiem si vás k sebe.“

Pred deviným zrakom v tej zlatočervenej žiare ohňa zastalo zrazu mesto ohradené hradbami z drahokamov, opatrené bránami z periel, a vydláždené zlatom a plné večne kvitnúcich stromov.

A ten hlas hovoril ďalej:

„Čo oko nevidelo a ucho nepočulo... to pripravil Boh tým, ktorí ho milujú.“

„Otče, ktorých si mi dal, chcem, aby kde som ja, tam aj oni so mnou boli, aby videli moju slávu...“

„Ak mi niekto slúži, nech ma nasleduje; a kde som ja, tam bude aj môj služobník.“

A tu akoby sa pred zrakom dievčiny, zahľadenej na to mesto našich slávností, sídelné mesto Kráľa Ježiša Krista, rozprestrel známy obraz, ale nikdy tak dokonale nevidený. Začínal sa v Getsemane, kde v mukách opustenosti a samoty potil sa krvou Syn Boží Ježiš, kde prišla pre Neho zberba, zviazala, viedla do Jeruzalema — tam mučili, súdili, konečne na Golgote na kríži pribili, kopijou preklali jeho srdce, usmrtili a pochovali.

To stalo sa na zemi; ale to ostatné dokonal pri svojom Synovi nebeský Otec. On vzkriesil, vzal na nebesia, uviedol tak domov, posadil na trón a dal mu všetky kráľovstvá zeme.

„Nie je učeník nad svojho učiteľa, ale dostatočne vzdelaný bude každý, keď bude ako jeho učiteľ.“

„Ak chce niekto ísť za mnou, nech zaprie sám seba a vezme svoj kríž na každý deň a nasleduje ma.“

„Áno, Pane,“ narovнала sa zasnená dievčina, siahajúc znovu po práci, „ja chcem ísť za Tebou pod krížom. Ty si bol vo vyhnanstve, vlastní Tvoji Ťa

nepoznali a neprijali; aj ja chcem trpezlivo niesť, čo na mňa pre Teba naložia, veď tak prídem za Tebou a domov.“

Slová síce nahlas neodzneli, ale temer by si ich bol mohol odčítať na tvári, ožiarenej svetlom ohňa.

„Dobrý večer,“ zaznelo vedľa. Anna sa strhla.

„Ach, pán Kozima, vy ste už tu?“

Okolo vážnych mlynárových pier pohral nečastý úsmev. „Som už chvíľu doma; nechajte ma usušiť si nohy!“ Sadol si na stoličku, vyložil nohy na nízke ohnisko. „Nevstávaj,“ bránil, „pokračuj len v práci.“

„Zažnem svetlo.“

„Načo? I tak sa môžeme trochu rozprávať. Keď som vnišiel do kuchyne, bola si veľmi zamyslená, áno smutná; čo ti bolo, a čo ťa potešilo?“ spytuje sa muž, rozhrabajúc uhlie vo vedľajšej pahrebe.

„Myslela som nad svojím vyhnanstvom, a bolo mi teskno, že na zemi už nemám domov,“ priznávala sa dievčina úprimne, no tvár jej nebola viac smutná.

„Že nemáš domov?“ pozrel na ňu zadiveno, „a vraj že si vo vyhnanstve? Nuž či tak zle sa medzi nami cítiš?“ Jeho skúmavý pohľad akoby jej chcel pozrieť na dno duše.

„Prijali ste ma len z milosti; Boh vám tú vašu lásku oplatiť, pán Kozima,“ odvetila mierno; „no som tu predsa vo vyhnanstve, lebo sa domov nesmiem vrátiť.“

„Počul som, že sa hneď budeš smieť vrátiť, keď prídeš k rozumu — či lepšie povedané, keď začneš zase tak rozmýšľať, ako predtým.“

Usmiala sa. „Rozkážte vtákovi, keď prišiel mu čas spevu, aby nespieval, lebo kvetine, keď sa rozvila, aby nevoňala, alebo rozkážte kuriatku, keď sa vyklúlo z vajca, aby ta vošlo naspäť a stalo sa zase mŕtvym vajcom! Pravda, to nemožno! Tak ani mne nemožno už nežiť, keď som raz ožila.“

Prikývol vážne hlavou. „To máš pravdu. I ja som mal taký čas, v ktorom sa vo mne všetko zmenilo; ja ťa rozumiem. Žil som ako všetci ostatní ľudia; neraz som myslel, či na to sme na svete, aby nás viac nebolo, až sa prácou zoderieme. To ma nemohlo uspokojiť. Konečne som počul hovoriť človeka, ktorý kráčal po lepšej ceste, a dostal som do ruky knihu, a od tej chvíle mám oči otvorené. Nebojím sa už, žeby som nadarmo žil a márne skončil.“

Teraz bol na deve rad zadiveno pozrieť. Klamala sa snáď doteraz? Považovala Kozimu za človeka šľachetného, videla, ako všemožne dobre robil, videla, ako nad sebou vládol, nikdy sa nedal strhnúť k výbuchu hnevu, krivdy odpúšťal, škodu trpel bez reptania, ale — nemyslela, že i on prijal Krista. Veď ako to bolo možné, však Slovo Božie ho nevidela nikdy čítať! No ak tiež patril medzi synov Božích, a ona ho zaznávala?...

„Videl som,“ preriekol on prv, než ona mohla prehovoriť, „že ťa potom akási myšlienka potešila; nechcela by si mu ju povedať?“

Dievčina zrumenela radosťou. Áno, poviem všetko, všetko; veď ak je dieťaťom Božím, tak ju bude rozumiieť. Prestala priasť, aby šramot nemýlil, a vyrozprávala mu i svoje trúchlivé myšlienky, i to, ako ju doma pre pravdu prenasledovali, no i to, ako jej Pán Ježiš skrz svojho Ducha ukázal, že nie je bez domova, že pozemské vyhnanstvo zakončí tam, kde i to jeho zakončilo, v tom krásnom slávnom meste; — a že je teraz hotová všetko preniesť a tak nasledovať Jeho, ktorý ju predišiel po tej krížovej ceste.

Kozima sedel s rukami skríženými na hrudi, zahľadený do uhasínajúcej pahreby. Plamene z ohniska ožiarovali a na červeno farbili mu tvár, na ktorej márne namáhala sa dievčina vyčítať, či ju rozumie, a či s ňou súhlasí.

Keď skončila, zavládlo na chvíľu ticho v pošmúrnej miestnosti. Tak bolo ticho, až si — ako sa hovoríeva — počul šelest anjelových krídel, keď preletel.

„Pán Kozima,“ pretrhla dievčina mlčanie „odpusťte mi, ja som nevedela, že i vy ste jeden z tých, ktorí boli mŕtvi a ožili, ktorí Krista prijali, a On im dal moc byť synmi Božími.“

Strhol sa. „Mýliš sa teraz,“ vravel. „To, čo si ty prežila a čo nazývaš novým rodom, to som ja neprežil. Ja som človek rozumu, a s rozumom sa také veci nezrovnávajú. Ty veríš v Krista, ktorý vstal z mŕtvych a posadil sa na Boží trón, veríš v nebo a vo večný život človeka. Ja verím v Krista Ježiša, v toho veľkého

človeka, ktorý jediný naučil na zemi ľudí žiť užitočne a umierať hrdinsky. Pre mňa On žil, trpel i umrel za svoje zásady a presvedčenie, žil bez uznania a umrel bez odmeny. Keby sa Jemu bolo dostalo tej odmeny, o ktorej ty hovoríš, nebol by to už ten ideál trpiteľa. Žiť, pracovať, trpieť núdzu s myšlienkou na veľkú odmenu, to nie je hrdinstvo.“

„Ó,“ zrumenela dievčina, „ale byť Kráľom od večnosti a stať sa biednym človekom a zomrieť bez viny za cudzie hriechy na potupnom dreve kríža, to je hrdinstvo. Slovo Božie hovorí, že Kristus Ježiš umrel za naše hriechy podľa Písem, a že vstal z mŕtvych pre naše ospravedlnenie podľa Písem, a ono hovorí: *„Ak Kristus nevstal z mŕtvych, taktedy je márna i naša kázeň, a márna je i vaša viera.*“ Keby Pán Ježiš nebol zomrel za moje hriechy, čo by bolo so mnou časne a ako by som sa mohla postaviť pred Boha? Pán Kozima nie je možné, aby ste neverili, že On zomrel za nás a za naše hriechy!“

„Nie, to ja neverím.“

„A čo spravíte so svojimi hriechmi?“

Úsmev preletel mu na perách. „Videla si ma hrešiť?“

Zarazila sa.

„Tak práve, ako som ja teba nevidel hrešiť, odkedy si tu, čo robíš, robíš všetko dobre, miluješ Boha i ľudí, poslúčaš Kristovo učenie — práve tak verím, že si ani mňa nepristihla pri zlom slove alebo skutku.“ „Vieš,“ pokračoval, keď ona, nemajúc slov odvety, hľadela temer naľakano na neho, „kto je hotový tak žiť, ako Kristus učí a ako On žil, ten nehreší.“

„A keby i tak bolo,“ znovu narovнала sa dievčina, „čo s hriechmi minulosti, ak ich tá svätá krv neobmyla?“

„Ty veríš, že Boh je láska, a veríš, že raz sme boli mŕtvi pre Boha, žili sme bez Neho a robili zle. On vie, že sme ináč nemohli robiť. Nuž, keď sme prestali, tak je všetko vyrovnané. Krútiš hlavou; no ja ti nechcem tvoje presvedčenie brať. Ty, keď veríš v súd a vo večnosť, bojíš sa predsa; ja sa stretnutia s Bohom nebojím, On ma stvoril ako aj iného na zemi; keď som vykonal na zemi, na čo ma On určil, tak sa navždy pominiem.“

„To je smutné, pán Kozima!“ zvolala dievčina. „Veď vy môžete skonaf uprostred veku; a kam sa potom podiete? Však len vaše telo zomrie, a vy

máte i ducha i dušu, čo s tými? Tie predsa nemôžu zomrieť, ony sa vrátia pred Boha; no ako tam obstoja bez krvi Božieho Baránka?“

„Neverím síce, že bude nejaký súd, kde sa musíme postaviť pred Boha; ale predpokladajme, že by bol: keď žijem ako Kristus káže, tak obstojím. Raz padlo mi to veľmi ťažko tak žiť, i dnes nie mi je to vždy ľahko; ale ja chcem a určujem sám svoj život. Kde treba stúpiť na seba, tak stúpim, aby som dosiahol cieľ, ktorý som si vytýčil. Poviem len toľko: Mohol som tam, kde som žil, žiť pohodlne a v dostatku. No mal som nepriateľa, a chcel som mu urobiť, ako Kristus káže; — bolo treba zachrániť život človeku — tak ma teraz vidíš tu. Neľutujem, že som prišiel, že som do istej miery zostúpil dolu; mám viac príležitosti robiť ľuďom dobre. Hovorím ti to len preto, aby si vedela, že netreba zvláštne nebo; nebo si sebazaprením a obeťou utvorí v srdci človek sám; nemusí čakať na večný život v nebesiach, môže žiť v nebi zo dňa na deň.“

„Do smrti, a potom to nebo pomynie,“ vzdychla dievčina. „Ó, pán Kozima, ja vás obdivujem; ale mne je moje nové nebo a nová zem a v nej nový Jeruzalem — a v tom meste krásnom ten živý, večný, drahý Kráľ Ježiš Kristus milejší — bo ja som hriešna a potrebujem Spasiteľa, no mám Ho, mám sláva Bohu!“

Medzitým uvarila sa večera; treba ju pripraviť. Kozima pokrčil plecami a vošiel do mlynice. Tam narovnal sa práve Ondrej, zavrel knihu; učni videli, ako sa majstroví potešili, a začali spolu horlivý rozhovor.

Chlapci vedeli už dosť dobre posunkovú reč, ale nikdy nerozumeli, keď sa rozprával majster s tovarišom. Prečo, to si nevedeli vysvetliť. Pretože Ondrej ukazoval na knihu, domysleli si, že hovorí o nej a o tom, čo ho tak veľmi zaujímalo, že až na nich a na prácu zabúdal.

V ten istý večer, sotva sa vrátila stará Somorová, prišiel taký lejak, dážd' so snehom, a k tomu vietor, div strechy nebral, že sa nikomu nechcelo spať. Kozima odišiel do svojej izby, a všetci ostatní boli radi, keď Anna vzala Sväté písmo a začala čítať. Našla si to, ako učenici boli na mori v tej búrke, a Pán Ježiš nebol s nimi, a ako potom po tých vlnách prišiel, a hneď pristala loďka na brehu. Ondrej čosi kreslil; no prestal a počúval tiež.

„Vidíte,“ hovorila obom učňom, „ako dobre je mať Pána Ježiša pri sebe, a aký je to nebezpečný život, keď On nie je pri nás!“

„Ba, dieťa, ako by mohol Kristus Pán byť vždy pri nás?“ ohlásila sa babička Somorová. „Však sa modlíme každý deň v svätom Otčenáši a „Verím v Boha“:² „Vstúpil na nebesá, sedí na pravici Boha Otca všemohúceho.“ Nemôže aj tam sedieť aj tu byť!“

„Ako je to možné, babička, to ja neviem; ale to viem, že čo slúbil Pán Ježiš, to aj dodržiava; a On povedal: „*A hľa, ja som s vami po všetky dni až do skonania sveta.*“ „*Neopustím vás, aby ste boli sirotami, prídem k vám.*“

„Anna, veríte tomu skutočne, že On je tu?“ napísal Ondrej na papier a podal dievčine.

„Verím, Ondrej, preto sa ani toho víchra nebojím,“ prisvedčila úprimne.

„To by bolo strašné,“ písal on ďalej, „tak žiť v ustavičnej Jeho blízkosti.“

„Strašné? Ba krásne, Ondrej! I ten najsilnejší človek je predsa v daktorých chvíľach slabý a bezmocný; a On je všemohúci. „*Nazvú jeho meno: Predivný Radca, Silný Boh, Udatný hrdina, Otec večnosti, Knieža Pokoja.*“ Raz som čítala — a to ma vždy potešuje — že čo potrebujeme, to máme v Ňom. Keď potrebujeme odpustenie, tak nám ho On dá, lebo je Spasiteľom, je tým Baránkom obetovaným za nás, ktorý sníma hriechy sveta. Keď nám je potrebná rada a niet jej u ľudí, On poradí. Keď potrebujeme pomoc, On pomôže, lebo je predivný a všemohúci. Ak sú naši nepriatelia silnejší, On ich podmaní, lebo je silný. A my Ho i teraz budeme tuším veľmi potrebovať,“ vyskočila zrazu dievčina.

Ostatní sa všetci strhli. Vonku bolo počuť výstrel, krik, a hneď za tým úder na zvon.

Mlynár otvoril dvere. „Čosi sa vonku robí, podľme!“

Chlapci sa poľakali, starena začala rukami zalamovať, jediná Anna si zachovala duchapritomnosť. Vzala lampu, ktorú mlynár položil na stôl, vnišla za oboma do mlynice, a keď vyšli von, pristúpila s ňou k oknu a posvietila tak obom mužom na vodu divoko sa valiacu.

„Voda zaplavuje dedinu,“ volal mlynár. „Musíme ju naraziť na lúky; ale nás je málo.“

---

² *Verím v Boha* — starokresťanské vyznanie viery

„Hneď vám prídem na pomoc!“ zavolala dievčina. „Janko, daj si sem stoličku a drž lampu tuto na okne, aby ju vietor neprevrhol, ak by tak chcel okno vyraziť.“

Dievčina zhodila dlhú sukňu, opásala krátku babičkinu, obula jej čižmy, a prv, než naľakaná za ňou kričiaci stara mohla zabrániť, brodila sa už vodou.

„Anna, kde ideš? Beda prebeda, však ťa tie vlny spláchnu!“ kričala Somorová.

„Nebojte sa, babička; Pán Ježiš ide so mnou.“

„Čo chceš, Anna? Choď naspäť, nám tu nič nepomôžeš,“ posielal i mlynár.

No neposlúchla, pomohla výdatne. Nikto by nebol hľadal v tých malých rukách toľko sily.

Šťastne podarilo sa odraziť vodu a spustiť na lúky, tak že hrčala po lúkach a roliach dolu, miesto aby bola dedinu zaplavila. Dážď sa už nelial, len snehové vločky hádzal vietor pracujúcim do tváří.

V dedine ešte vždy panoval poplach, ľudia nevedeli, že tí traja tam hore za najvyššej pomoci štvrtého odvrátili a prekazili veľké nebezpečenstvo.

„Tak teraz poďme dolu,“ volal mlynár. Už Annu neposielal späť, ba podal jej on jednu, Ondrej druhú ruku, aby spoločne odolali vetru a vode, ktorá čím nižšie prichádzali, tým bola hlbšia, lebo keď tu nemala kam odtekať, valila sa po ulici a do dvorov, tísila sa ľuďom do príbytkov.

S Kozimovým príchodom nadobudli bezradne behajúci ľudia akosi rovnováhu, najmä keď sa dozvedeli, že vody nepribudne.

Kozima nepovedal, koľkú škodu sebe spôsobil, aby len ich zachránil. Anna s Ondrejom chránili, kde čo mohli. Naraz dievčina pustila truhlu so šatami, ktorú dávali z komory, plnej vody, do izby o dva schodíky vyššie ležiacej. Šuhaj pozrel na ňu, videl ako zbledla, položila si ruku na čelo. Chytil jej druhú ruku, pohol perami, ktoré vydali neprirodzený zvuk, musela sa pozrieť na neho.

„Ublížili ste si? Čo vám je?“ ukazoval posunkami.

„Ach, Ondrej, my sme tú vodu narazili na lúky, ona tečie do hájov, a tam je Zemankina chalúpka a ona je tam sama! Ó, pravda, pôjdete so mnou?“

Prisvedčil prudkým pokynutím hlavy.

Odrpatali truhlu, a už bežia — nakoľko dych a sily stačia — k osamelej chalúpke.

Na oblohe prevalili sa už oblaky, a dakoľko jasných hviezd díva sa dolu z nebies výšin na zhubu spôsobenú vodou. Z okna vidno horieť svetlo.

„Ondrej, pozrite!“ zastala dievčina. „Boh je mocný; rozkázal, a vody museli uhnúť!“

Úžasnú vec osvecovala lampa v okne. Chalúpka ako na ostrove; voda vôkol nej; jeden jediný polopráchnivý klát odrazil ju vpravo, takže nedosiahla po dvere a nemohla vniknúť k starým stenám a nimi dovnútra.

Ondrej otvoril dvere, púšťal Annu pred sebou. Tu pri lôžku, hlavu na svätej knihe položenú, kľáčala opustená žena. Hľadala pomoc tam, kde jedine ju bolo možno nájsť.

Oči mala zavreté; neuschnuté slzy na riasach a tvári svedčili, že plakala. No teraz bol taký mier na tej bledej peknej tvári, ako keď dieťa zaspalo na matkinom lone.

Ale nespala; zbadala, že dakto vnišiel. Obzrela sa, a hneď aj s radostným: „Anna, to ste vy!“ vyskočila, popošla obom v ústrety. Videla akí sú mokří a uzimení, viedla ich k teplému sporáku.

Sadli si radi, a dievčina porozprávala, čo sa v dedine robí, i prečo prišli.

Zemanke znovu vyhrkli slzy z očí. „Chceli ste ma zachrániť? Pán Boh vám odplať! Aj keď nebolo treba; On sám zachránil. Ó, Anna, vaše modlitby sú vyslyšané! Medzitým, čo tam v dedine bolo Božie navštívenie, aj mňa môj Spasiteľ navštívil. Nevieam vám to vysvetliť, čo sa so mnou stalo; len toľko môžem povedať: Bolo tak, ako ste pred večerom hovorili a čítali: Dobrý Pastier išiel hľadať svoju ovcu a tak dlho ju hľadal, až i našiel. Keď som v tej velikej hrôze na Neho volala, predstavili sa mi pred oči všetky moje hriechy, až som si povedala, že nie je možné, aby ma takú hriešnu vyslobodil z tej potopy. A tu naraz akoby mi bol povedal: „*Neboj sa, lebo Ja som s tebou!*“ a ja som tak pocítila, že je skutočne tu so mnou, že som pred Ním tam pri tej posteli padla na kolena.

Začala som si čítať tú 55. kapitolu Izaiáša aj 53., ktoré ste mi ukázali, a tak som tomu uverila, že aj za mňa zomrel na Golgote, že aj mňa volá. Išla som k Nemu, a On mi skutočne odpustil všetko!“

„Ó, On je dobrý, a my Mu budeme ďakovať!“ zajasala dievčina, hodila sa na kolená, a tu v osamelej, opovrhnutej chalúpke ďakovali dve srdcia a dve duše vrúcne s plačom radosti za dvojaké zachránenie, telesné i duchovné.

Ba čo myslel nemý šuhaj, sediaci s hlavou sklonenou do oboch dlaní? Čo cítil on? Len jedny oči videli a vedia.

Netak sa babička potešila vnučke, keď asi o pol hodiny videla ju vchádzať do dverí. Veď taká jej vnučka prišla — i keď bola celá skrehnutá a len ju tak zima drvila, mokrá, ublatená — predsa šťastná, ani zo svadby. Sama jej pomohla vyzliecť sa; a po prvý raz, odkedy tu bola, ukryla si ju, ani čo by bola malým dieťaťom; a dobre jej padlo vidieť o chvíľu, že únavou zaspala.

Mlynár s Ondrejom prišli trochu pozdejšie, a tiež hneď išli zahriať sa do postieľ.

Kozima bol rád, že Anna už spí. „Ona dneska pracovala ako pravá kresťanka; zajtra ju nechajte dobre sa vyspať a odpočinúť si!“ povedal zavierajúc dvere.

A starena, ktorá nemohla spať, dlho musela myslieť na tie vážne slová „Nuž áno, ona je pravá kresťanka,“ povedala si babička; „Kristus Pán je s ňou; — ale čo sme potom my?“

---

7. kapitola

Pominula a zašla do mora večnosti tá studená zima — bohatá na snehové fujavice, záveje, ľady — ktorá to vtedy začala s tou povodňou.

Prišla skorá jar, Veľká noc, vzkriesenie. Tak sa zdalo, že všetko išlo, ako inokedy chodievalo, ale keď si sa prizrel do domov, temer všade zmeny. Alebo bolo dajedno miesto prázdne, alebo o jedného viac pri stole. Pomreli ľudia, iní sa poženili, noví prišli na svet. Radosť so žalosťou sa zamieňali. Len v záružskom mlyne akoby všetko bolo ostalo pri starom; nikto nepribudol ani neubudol.

A predsa akoby i tu bol dakto pribudol. Ľudia, ktorí chodievali do mlyna, Ho nevideli, ale tí z domácich, ktorí v Jeho blízkosť uverili, vedeli, že sedával s nimi pri jednom stole. Keď išli spať, Jemu porúčali do ochrany dom i všetko; a keď vstávali, s Ním sa delili o všetky starosti.

Cítievali ľudia Jeho blízkosť; cítieval i Kozima. Videl on, ako to presvedčenie, ktoré Annu Somorovú vo vyhnanstve blažilo, prechádzalo na oboch učňov, na babičku Somorovú, áno ani pri Ondrejovi nezostávalo bez účinku.

Vedel, že sám k tomu prispel, keď splnil Anninu prosbu a zaviedol domácu pobožnosť. On prečítal podľa bratských „Hesiel“¹ text z Biblie; zaspievali pieseň, a Anna sa pomodlila. Tak začínali každý pokrm.

Cítil Kozima, že s tým — z prachu zabudnutia vyňatým Slovom Božím — vtiahla do jeho domu akási moc.

„Nedbám,“ myslel si; „oni i tak nebudú prežívať moje presvedčenie, na to treba viac sily. Nuž nech veria hoci aj v ten všeobecne hlásaný blud, že Ježiš žije; nech Ho len poslúchajú.“

Cítil Kozima, že teraz môže lepšie plniť zákon Kristov, keď nie je v dome sám. Len jedno ťažko niesol, že Ondrej s ním nepôjde.

---

¹ *Heslá bratské* — knižné vydanie biblických výpovedí na každý deň roka Bratskej jednoty ochranovskej. Vychádzajú každoročne od roku 1730.

Ten opravdivo zrástol s tou knihou kníh. Všetky ostatné knihy trátili pre neho cenu; keď aj niektorú prečítal, odložil ju bez záujmu. Ale keď Kozima — aby Anne spravil radosť — kúpil k Vianociam tie knihy a predplatil tie časopisy, ktoré jej tam doma rodičia spálili, nemala ani Anna takej radosti z vrátených pokladov, ako z nich mal Ondrej. Na knihách bývali oznamy iných kníh, a tak Ondrej všetko kúpil, čo kde oznamovali a čo ho mohlo hlbšie uviesť do Biblie. A on nielenže sám čítal, ale dával čítať aj iným ľuďom.

Anna zase predčítava nahlas v domčeku pod hájom, kde sa u Zemanky schádzali ženy. A nebolo ich málo; každým dňom ich pribúdalo.

No ako to bolo možné, že sa ženy odvážili do tej predtým tak opovrhutej chalupy?

Urobila Zemanka voľačo, nad čím sama Anna žasla. Išla po dedine z domu do domu, a všade ľuďom vyznávala svoje hriechy a odprosila i mužov, (ktorí by ju boli mali odprosiť), i ženy, ktoré jej často i bez príčiny ublížili. Hovorila, že keď ju Syn Boží s Bohom zmieril, tak že sa chce i s ľuďmi zmieriť, aby mohla začať nový život.

Keď len svedčila, že jej Kristus Pán tak hriechy odpustil, ako tej hriešnici, ktorá Jeho nohy slzami umývala, a že sa to v tej povodni stalo, povedali ľudia, že sa vtedy od strachu zbláznila, a pretože bláznivého a umierajúceho človeka ľudia už nesúdia, tak ženy začali bláznivú Zemanku navštevovať. Nosili jej robotu; mala čo vyšívateľ, keby len stačila: aj jej poriadne platili.

Spočiatku neodporovali jej rečiam, aby ju nepodráždili; potom samy začali premýšľať, najmä o tom, čo Anna Somorová čítala. Volali ju aj do druhých domov: „Prídi aj k nám, nech aj naši mužovia počujú; však je to veru tak, ako čítaš.“

Ale mužovia Annu počúvať nechceli, oni radšej išli na posiedky ku Kozimovi. V tom čítaní Anny Somorovej bolo vždy len o Svätom písme, a že človek sa musí z Boha narodiť, pokánie činiť. Kozima im čítal o cudzích krajinách, ako kde ľudia žijú, o hospodárstve, ako by sa dalo zveľadiť, o včelárstve, ako by sa dalo začať, o ovocinárstve; a hoci oni iste nič z toho nebudú robiť, ale počúli sa radi, a radi ho počúvali.

Od tej povodne — keď na druhý deň videli, koľkú škodu sebe narobil, len aby ich zachránil — veľmi si ho ctili a vážili.

Prišla im niekedy reč aj na veci Božie. Kozima hovoril, že človek má tak žiť, ako Kristus žil; a keď namietli, že sú ľudia hriešni, našiel im výpoveď z Písma: „*Prestaňte zle robiť, učte sa dobre činiť.*“

Niektorých sa mu podarilo zmieriť, takže zastavili pravoty už roky staré. Uverili, že len pánom do vrecka naháňajú. Niektorí prestali piť; iní nechali dušovanie a prisahanie; iní odhodili fajky, opustili krčmy. No pritom sa im zdalo, že tak žiť, ako Kozima žije, oni nemôžu. A hoci si hovorili, že Boh na to už hľadieť nebude, čo bolo predtým, ale na to dobré, čo je teraz — svedomie im predsa nedalo pokoja.

Raz v noci jedna zo žien, matka dospelých synov, ktorá tiež chodila k bláznivej Zemanke, začala veľmi plakať nad svojimi hriechmi a odprosovať tak muža, ako aj synov a nevesty pre päť rán Kristových, čo sa proti nim tak previnila.

„Neplačte,“ tešili ju synovia i muž, „však my vám to odpustíme, a keď len prestanete zle robiť a začnete dobre robiť, a bude všetko dobre.“

„Ale čo s mojimi vinami?“ zalamovala žena rukami:

*„Hříchové se oboří²
a budou mně kousati,
neb jich jak písku v moři...“*

Čo mi to osoží, keď prestanem od dnes zle robiť a budem dobre robiť, keď žalmista hovorí: „*Položil si naše nepravosti pred seba?*“ Ach, synovia moji, už i sami deti máte; viete, že keď vás váš otec mal príčinu trestať, keď sa nahneval, nepovedal len: „*Prestaň a rob dobre,*“ ale vás bil — aj vy svoje deti bijete, keď si zaslúžia, a dobre robíte. Aj ja som si zaslúžila; aj ja som môjho Boha, Otca nebeského rozhnevala; moje nepravosti ležia pred Ním!“

---

² *Hříchové se oboří* — začiatok strofy duchovnej piesne z Transcicia

Ostali mužovia, akoby ich vodou obliali. Ucítila celá rodina, že nielen matkine, ale aj ich hriechy ležia pred Bohom, a že Boh je svätý a má právo trestať. Málo tej noci spali; len sa každý na posteli prehadzoval.

„Veru je to tak,“ myslel sedliak; keď čosi nové začneš, musí staré zakončiť. Keď novú chalupu staviaš, najprv starú zvalíš; keď nový kabát obliekaš, starý vyzlečieš. Inakšie to vyzerá tak, akoby sme na starý kabát obliekali nový, na starý dom stavali nový; muselo by sa to zvaliť. Kozima je iste múdry a statočný človek, no tuto sa mýli. Čosi musíme urobiť, aby tých našich hriechov nebolo. Snáď keď budeme čítať každý deň Slovo Božie, ako tam u Kozimov, dozvieme sa tam pravdu, a moja stará prestane tak veľmi žialiť. Ved' ona nie je ešte tá najhoršia žena. Ved' akože žijú ostatní ľudia, a ani na nič nepomyslia! Čo to len na ňu prišlo?“

Upokojil sa sedliak. Od toho dňa čítali i v tomto dome Slovo Božie, ale že sa nemodlili, aby ich Boh Duchom svojím osvietil, ťažko chápali Božie pravdy, a všeličo si krivo vysvetlili. Lebo „*Svätým Duchom nesení hovorili svätí Boží ľudia*“, a tak zase len Duchom Svätým osvecovaní a vyučovaní ľudia môžu rozumieť Biblii. Preto často jednoduchá sedliacka babička, ktorá sotva vie slabikovať, viac rozumie Biblii, ako učený profesor bohoslovnia. Ó, kniha Božia je dar a výtvor Božieho srdca, a zase len srdcom jej možno porozumieť.

---

8. kapitola

U Kozimov bielili k veľkonočným sviatkom celý dom. Mali mnoho upratovania. No už bolo všetko hotové; len ešte Kozimovu izbu riadila Anna.

Ako tak vlhkou handrou ešte raz čistila nábytok, aby z vápna nezostala žiadna škvrna, zbadala, že sa pri prenášaní uvoľnili pántiky na Ondrejovej skrini, dvere držal len zámček. V skrini nebolo kľúča, aby ju mohla otvoriť; no keď pohla dverami otvorili sa samy, a na jej preľaknutie vypadla hromada šiat na zem. Vešiaky sa poodpínali a šatstvo popadalo.

Dala sa ho dievčina dvíhať a vešať, no naraz prestala a prekvapene sa zahľadela na tri neočakávané kúsky šatstva. Bol to vojenský kabát, plášť a nohavice z jemného súkna. V skrini prevrhutá ležala škatuľa; z nej vypadol čákov,¹ rukavice, a v rohu visela z pošve² šabľa a pás.

Kde sa vzalo to rúcho v skrini Kozimovho tovariša?

Že nebola to rovnošata obyčajného vojaka, poznala dievčina po zlatom šnurovaní. Nikto jej nedal odpovede; tak len upratala šaty, zavrela čákov. Nakoniec sa ešte zohla pre nevelký papierik, ktorý vypadol z vojenského plášťa, chcúc ho vložiť naspäť. Bola to navštívenka, aké si páni posielavajú, s menom znejúcim cudzo, na nej stálo len týchto dakolko slov: „*Pri parnom mlyne, vzdialenosť 10 krokov; všetko obstarané.*“

Dievčina nerozumela, čo sa tým mohlo myslieť, nevedela si vysvetliť tú zvláštnu akúsi úzkosť, ktorá sa jej náhle zmocnila. Bola rada, že sa otvorili dvere a vnišiel Ondrej, že mu mohla povedať, čo hľadá v jeho skrini.

„A toto,“ vraví — keď opravil pánty a zavrel — „vypadlo tam z toho vojenského kabáta.“ Podala mu kartičku; no zľakla sa nepochopiteľného výrazu tváre, keď temer vytrhol jej kartičku a pokrčil v rukách. Taký výraz mávajú ľudia, keď zabili nejakého ošklivého chrobáka alebo hada.

„Prosím, Ondrej, nehnevajte sa na mňa, že som vaše veci brala do rúk; mala som vás zavolať,“ ospravedlňovala sa vážne.

---

¹ čáko (čákov) — vojenský klobúk podobný prilbe, ktorý nosili rak.-uhorskí vojaci

² pošva — puzdro na ochranu čepele šable

No on zrazu s posunkom prosby zopäl ruky, akoby žiadal, aby mlčala. Prikročil k oknu a díval sa von. Videla, že je veľmi rozrušený; tak len ticho konala ďalej svoju prácu bez toho, aby sa za ním obzrela.

Bola už temer hotová, keď pristúpil k nej, podal jej husto popísaný papier, poklonil sa tak, ako vždy sa jej klaňal, keď boli sami, a rýchlo odišiel.

„Nedivte sa,“ stálo na papieri, „ani môjmu rozrušeniu ani môjmu konaniu. Mali ste v rukách vec, ktorá bola dokumentom, že tam hore, kde sú značené naše neprávosti, je proti mne veľká žaloba, a nič, ach, nič na zemi nemôže ju už zmazať. Temer bych si prial, aby ste ma rozumeli. Keby som smel, najradšej by som sa vám zdôveril. Ale načo raniť vaše srdce; a ako by ste potom žili so mnou pod jednou strechou? — Viem, že by sa mi napriek tomu uľavilo, ale ja si tú úľavu nezaslúžim. Mne je súdené mlčať a trpieť.“

Dlho čítala dievčina slová, a ešte i potom, keď sa už horlivo pustila do práce, áno i po celý deň ustavične zneli jej v myšli. Bolo jej Ondreja nevýslovne ľúto. Vedela už dávno, že ho čosi tlačí; mysliela, že je to jeho nemota. Bol taký mladý, a nebyval snád' vždy nemý, keď mal dobrý sluch. Teraz videla, že bola to iná nemoc; väzela hlboko a menovala sa — vina. Nič na zemi nemohlo ju zmazať, ale krv Pána Ježiša predsa áno; ó, ako rada by mu to bola povedala!

Prečo nesmel hovoriť? Kto mu zakázal? Že by jej ťažko padlo žiť s ním pod jednou strechou? Ba ako teraz žiť, a vedieť, že má veľký zármutok, a nemôcť ho potešiť?!

*

Nielen dnes, ale i nasledujúce dni dievčina na iné ani myslieť nemohla, či Ondreja videla, alebo nie. Modlila sa za neho bez ustania. Konečne vo štvrtok večer, keď tak mnoho krásnych vecí čítala v Slove Božom o tej veľkej láske Božej, ktorá hriechom otvorila na Golgote srdce Syna Božieho, tú studnicu Ježišovej krvi, aby mali kde umyť svoje hriechy a neprávosti, od ktorých nemohli byť ničím viac očistení — v ten večer dosiahla istotu toho, že smie Ondreja poprosiť, aby uľavil svojmu srdcu a zrušil mlčanie.

Pretože i tak spať nemohla, zhasla svetlo, vzala vlniak a tichučko vykradla sa von do jarnej noci, poliatej tekutým striebrom mesiačkového svetla.

Vonku panovala tajomná tíšina. Deva vyšla na lávku, sadla si nad splavom. Voda pri jej nohách hadila sa rozpenená, utekala k dedine a dolu ňou ďaleko, ďaleko — až do mora. Mlyn stál.

„Zajtra je deň smrti najlepšieho človeka; treba ho zasvätiť!“ povedal Kozima; a dnes boli oba učni pri konfirmácii, tak im dal mlynár voľno.

Dnes vlastne, myslela Anna, tejto noci nastalo umieranie Baránka Božieho. Hľadela na neďaleké pahorky, poliate striebriстым svitom mesiačka. Tak isto svietil kedysi mesiačik na horu Olivetskú, na záhradu Getsemane, na to miesto, kde učeníci spali; a tam — ach tam, kde osamelý, opustený kľáčal na zemi On, Ježiš, ich Pán a Majster a trpel, strašne trpel, až Mu krvavý pot vystúpil na čelo.

V deve pri tejto myšlienke zatajil sa dych: To za mňa, za mňa! Všetky myšlienky a pocity jej srdca sústredili sa v hlbkej pokore a vzývaní k Jeho nohám.

Strhla sa, keď zrazu zazneli kroky. Tak živo predstavovala si tú zberbu vedenú Judášom, že sa jej pozdalo: To on ide, zradca; — učeník a — zradca. Obzrela sa; a zjasala v mysli: Ondrej! Sám Pán Boh jej ho posielal teraz sem. On bol nešťastný, smutný a ona mu bude smieť rozprávať, aká je to noc, a čo v nej vytrpel Syn Boží za ten jeho hriech, že svätý Boh nežiada od neho viac, len aby to prijal, čo mu Pán Ježiš, počnúc od Getsemane, vydobyl.

„Aj vy ste vonku, Ondrej?“ začala, keď sa pozdravili; a ako by sa to samo sebou rozumelo, robila mu miesto na skale. „Pravda, je to krásna noc, a aká významná!“

Prikývol hlavou a sadol si nižšie. Mesiačik ho celého osvecoval, takže bude možno vidieť a rozprávať sa s ním. Nečakala, aby ju vyzval; cítila, že mu treba potešenia, a že ho ona pre neho má.

Rozprávala mu svoje myšlienky, rozvinula pred ním, nakoľko bola ho sama pochopila a srdcom pocítila, to veľké Ježišovo utrpenie v Getsemane. Videla, že ju počúva s veľkou pozornosťou. Neraz pozrel hore do jej tváre pozastrenej smútkom.

„Aký veľký je — nie náš, ako ste povedali, ale — môj hriech, vidím až teraz, keď On tak musel zaň trpieť!“ naznačoval posunkovou rečou. Zvesil hlavu do oboch rúk. Nad splavom stíchlo.

Zľakla sa, že miesto potešenia ho zarmútila.

„Ondrej, no On už trpel! Ak bol ten hriech veľký, aj trest musel byť veľký; Pán Boh dvakrát trestať nemôže,“ vravela ticho, no s presvedčením.

Zase zdvihol hlavu. „Myslíte, že už nebude trestať?“ Úžas objavil sa mu na tvári.

„A trestali by ste vy dvakrát, Ondrej?“

Zakrútil hlavou; no vidno, ako v ňom všetko zmeravelo a zas zaburácalo tou veľkou myšlienkou: Už je potrestaný!

„Ó, Anna, nech je akokoľvek, i keby ste ma zradili — a to neurobíte — i keby ste sa potom navždy odo mňa odvrátili, ja vám musím povedať, kto to pri vás sedí, a vy mi povieť, či tá krv Ježišova dostačí svätému, spravodlivému Bohu i za môj ťažký hriech.“

„Ó, Pán ma predsa vyslyšal!“ zajasala dievčina. Videla vopred, že nemôže súdiť toho, za koho sa v Getsemane čistý, svätý Baránok Boží potil krvavým potom.

Ach, bolo to zvláštne vyznávanie, pri ktorom si hlasu nepočul; háje i voda nemohli ho votkať do svojho šumu, len v jednom srdci spočinulo ukryté a vyvolalo tam pocity, ktoré až s tým srdcom zomrú.

*

„Ja nebol som vždy tovarišom mlynára Kozimu, práve tak, ako on nebol vždy dedinským mlynárom!“

Naši otcovia mali dva veľké parné mlyny. Ja som skončil v Čechách technickú akadémiu, zložil som inžiniersku skúšku, potom som sa hlásil k vojsku ako dobrovoľník, a pomerne v dosť krátkom čase zložil som i tam skúšky, stal som sa dôstojníkom.

Vojenský život, plný márneho lesku, povrchnej slávy a plytkosti, sa mi tak zapáčil, ako sa mi dnes oškliví.

Mal som z domu peňazí dosť; bol som jediným synom a najmladším dieťaťom. Moje sestry sa už boli povydávali; tak otec stačil priplácať, a ja som mal priateľov dosť a dosť.

Boli sme všetko rovnakí nezabohovia. Žili sme sebe, a ničomu; nikto nemal z nás úžitok.

Medzitým doma viedol môj otec pravotu so susedom mlynárom. Kozima prehral, utrúpil sa a zomrel. Mlyn prevzal jeho syn, nami značne poškodený. Ja som sa o to nestaral, hoci som od advokáta vedel, že sa Kozimovi stala krivda. Veď keby sme my boli prehrali, nebolo by stačilo na moje výdavky a márnenie. No mladý Kozima mi tú krivdu veľmi zaplatil, tak ako len on mohol zaplatiť.

Raz v jeseni ležal náš pluk v susedstve môjho rodiska, v mestečku Z. My dôstojníci mali sme dlhú chvíľu, a vyhľadávali sme príležitosti k nepravostiam rôzneho druhu. Najviac medzi nami vynikal môj najlepší priateľ Eduard Záhorský. Mali sme sa ešte v Prahe radi, nakoľko sa ľahkomyselní ľudia môžu mať radi.

On ma doviedol do domu istého továrnikára Hrdinu a predstavil mi tam svoju snúbenicu. Chodievali sme potom oba do tohto domu, dokiaľ náš pluk neprešiel do Z. Eduardova snúbenica chcela tiež na vidiek; tak moja sestra, bývajúca na ten čas v našom mlyne, pozvala ju k nám.

Ja sám neviem, kto to urobil, kto nie, ale zlé jazyky nasiali do Eduardovho srdca nedôveru oproti mne, akoby som ja, áno, celá moja rodina na tom pracovali, aby jeho nevesta stala sa mojou. Svätý Boh, ktorý všetko vidí, vie, že som ja v tej veci bol nevinný. Eduard prišiel k nám, robil v žiarlivosti výčitky svojej snúbenici a urazil ju tak, že mu vrátila prsteň a prerušila s ním spojenie. Od tých čias ma Eduard všemožne urážal a očierňoval a konečne i verejne urazil.

Nepoznal som Krista, nevedel som, že On káže odpúšťať; bol som veľmi pyšný na svoju dôstojnícku česť, tak som ho vyzval na súboj.

On súboj prijal. Všetky pokusy kamarátov zmieriť nás, boli márne.

Určili sme si miesto neďaleko Kozimovho mlyna. — Ó, keby bol v tú noc pred súbojom dakto za mnou prišiel, keď som premýšľal o tom, ako zajtra zastrelím toho, ktorý ma už toľkokrát urazil! Keby mi bol povedal, že dnes som urazený, zhanobený, ale nevinný, a potom budem navždy vinný, poškvrnený krvou brata! Ale nebolo nikoho; a keď zasvitávalo, šiel som.

Prišli naši svedkovia i lekár; konečne prišiel i on. Keď sme už so zbraňou v ruke stáli oproti sebe, napadlo mi naraz, že veď je to môj kamarát, a že je to veľmi malicherná príčina, ísť tak buďto seba alebo jeho zahubiť. Vo mne ozvalo sa svedomie. Priatelia ešte raz pokúsili sa o zmierenie. V okamihu spustil som ruku a tak mi bolo, že mám ísť odpustiť, ale vtom on pozrel na mňa: „Medzi nami niet vyrovnania,“ preriekol tvrdo, „pretože ja moje tvrdenie nikdy neodvolám. Nech rozhodnú zbrane!“

Nuž zbrane rozhodli: strelili sme oba a trafili oba. Jeho smrteľne raneného odviezli do mesta Z., mňa zdanlivo mŕtveho zanesli k majiteľovi mlyna, vedľa ktorého sa to stalo.

Nevedel som, čo sa deje so mnou. Pánu Kozimovi museli moji priatelia sľúbiť, že nikdy nevyzradia, kto ma k sebe vzal. Ležal som u neho chorý vyše pol roka.

Medzitým predal on svoj mlyn, prenajal si iný hodne ďaleko a previezol ma tam. Keď som vyzdravel, zakúpil tento mlyn na celkom inom konci krajiny a vzal ma so sebou pod cudzím menom ako svojho tovariša. Mal som príležitosť poznať v ňom i pri ňom cenu užitočného života.

Nepovedal mi nikdy, že som svojho priateľa zabil, ale podľa opatrnosti, s ktorou ma skrýval, viem, že sa tak stalo. Viem, že keď ma vypátrajú, budem i potrestaný väzením a stratou dôstojníckej hodnosti.

Ja sám som mŕtvy pre svet. Moji vlastní ma dávno oplakali. Bolo mi pravým dobrodením deň čo deň navovovať a moriť svoje telo v tej hrubej práci.

Len v práci som mohol zabudnúť, že moje ruky sú špinavé bratovou krvou. V nemoci som stratil najdrahší dar človeka, reč. Čo by som bol vedel začať medzi ľuďmi, poznačený takým Kainovým znamením? Tie ústa, ktoré zmierlivým slovom mohli zachrániť život človeka a neurobili tak, nesmeli sa

viac otvoriť pre slovo. Kozima ma priviedol k tomu svojmu presvedčeniu, že keď človek prestal zle robiť a začal dobre robiť, to že je dost, že Boh je zmierený. Ja, i keď som nebol šťastný, ale aspoň chvíľami som mal tú radosť, že žijem užitočne medzi ľuďmi.

Často síce, keď mŕtvy priateľ stál v bezsennej noci predo mnou, prosil som ráno svojho dobrého ochrancu, aby mi dovolil ísť udať sa, že trest väzenia bude mi úľavou.

No on nechcel. „Škoda každého dňa stráveného bez úžitku a bez účelu; a vo väzniciach pozatváraní ľudia sú odsúdení k bezúčelnému životu a umieraniu. Ak je tvoj priateľ mŕtvy, ulož si ten najťažší trest: mlč a rob dobre. Stratou slobody a cti neodčiniš, čo sa raz stalo.“

Musel som mu dať za pravdu. No tu ste prišli vy, a priniesli ste Knihu kníh; poznal som Boha i veľkosť svojho hriechu. „*Žiaden vrah nemá večný život*“, stojí tam na jednom mieste, a zase na druhom: „*Keby boli vaše hriechy ako šarlát; budú biele ako sneh.*“ „*Obráťte zreteľ ku mne; aby ste boli spasené všetky končiny zeme.*“ Ach, ja obraciam k Nemu pozornosť. Viem, cítim už, Kozimova náuka neobstojí. Ona je dobrá pre neho. On je človek statočný; ja som vrah. Nestačí prestať zle robiť a začať dobre robiť; tá minulosť sa musí vylúčiť a zmazať, inakšie niet pokoja, len žalosť a žalosť a trápenie ducha.“

Ruky, nahradzujúce reč, unavene klesli do lona, mladíkova hlava k hrudi; a bohaté slzy, aké mladosť bez príčiny a mužovia bez veľkej príčiny nikdy neronia, skanuli po bledých lícach.

Dievčina, ktorá mala mnoho práce, aby všetko rozumela, a kde-tu i len domyslieť si musela, tento koniec dobre rozumela. Veď súcitné srdce sa vždy smutnému srdcu ohlási. Ona zaplakala s ním. Zaplakala nad jeho zničenou peknou mladosťou, nad jeho životom, stráveným bez Boha a bez Krista, nad jeho hriechom, ktorý nikdy viac nedal sa odčiniť, nad jeho nešťastím a žalosťou.

No zrazu prestali obaja. On, pretože videl plakať ju a uľavilo mu to, a ona, pretože sa spamätala.

„Vy plačete nado mnou? Vy ma nesúдите, vy ma ľutujete?“

„Áno, Ondrej; ja vás veľmi z celého srdca ľutujem. Ako by som súdila, keď Pán Ježiš odpustil a umyl v svojej krvi?“

„Umyl?“

„Áno; *„Kristus vstanúc z mŕtvych už viacej nezomiera; smrť viacej nepanuje nad ním.“* Umrel za hriech raz navždy za hriechy celého sveta i za váš, a teraz volá: *„Ja som ten, ktorý vytieram tvoje prestúpenia pre seba a nespomínam na tvoje hriechy.“* *„Navráť sa ku mne, lebo som ťa vykúpil.“* Dnes to môžete uveriť. Boh Otec nechal Pána Ježiša v Getsemane trpieť a na Golgote zabiť za to, že ste vy zabili.“

Šuhaj vyskočil, pritisol si obe ruky k hrudi, spravil ešte dakoľko posunkov, ktoré dievčina pre rýchlosť nerozumela, poklonil sa a odbehnúc nechal ju tam samotnú.

*

Už sa mu nedivila, že sa vedel tak pansky klaňať. Nedarmo sa jej vždy zdalo, že vypadá príliš jemne na obyčajného mlynárskeho tovariša.

Nuž čo človeka najskôr prezradí, to je reč, a tú stratil.

Úbohý Ondrej! I on bol vo vyhnanstve; jeho vlastní žili od neho ďaleko, trápili sa nad ním a za ním, a bol jeden, ktorý dopustil na neho to vyhnanstvo, no i sem za ním prišiel: Pán Ježiš, ktorého on predtým nepoznal.

Pokľakla dievčina a vrúcne sa modlila za to, aby sa Pán Ježiš dal úbohému vyhnancovi nájsť, aby mu dal okúsiť pravdivosť tých slov: *„A ja vám dám odpochinutie!“*

„Ja verím, že mu to Pán Ježiš dá!“ S týmito víťazne zvolanými slovami vstávala dievčina z vlhkej zeme.

„A ja myslím, že je už zvrchovaný čas ísť spať a nechcieť v jednej noci utrátiť zdravie pre celý život pre blúznenie, ktoré sa i tak nehodí na rozumnú osobu,“ zaznelo ako odpoveď prísnyh hlasom.

Dievčina sa Kozimu — keď sa tak znenazdania objavil pred ňou a tak akosi prísne a chladno pozeral — temer zľakla.

„Veď už idem, pane,“ preriekla pokorne; „a dobrú noc!“

„Dobrá noc!“ znelo už miernejšie, hoci ešte vždy chladno, ale dievčina si to v svojom zamyslení nevšimla.

---

9. kapitola

Svitol Veľký piatok.

Nad horami stlali sa hmly, padali do dolín, a keď ich ožiarilo slnce spoza mrakov, rozprestrel sa nad svetom, skoro už jarným, ako zlaté záveje, utkané pre kráľovskú nevestu.

Temný zvuk veľkého zvona hlásal že umrel, umrel za ľudské viny ten jediný, čistý, svätý Syn Boží a človek, Ježiš Nazaretský.

Pred hájom, neďaleko svojej chalúčky, stála Zemanka a dívala sa na ten svet okolo seba. Bola už vystrojená do kostola; čakala na Annu, že pôjdu spolu, ako sa boli dohovorili, a pritom myslela na tie udalosti, ktoré si práve čítala.

„*Vtedy vzali Ježiša a viedli.*“ Ba tak sa jej to sprítomnilo, ani čo by teraz, dnes tou cestou, ktorá sa pred ňou hadila, tam od dediny išiel ten zástup, ten strašný sprievod. Medzi ním dvaja zločinci, každý ťažké drevo na pleciah, a v popredí On, Ježiš.

Predstavila si Ho v tej trňovej korune, obličaj celý modrý, krvou podbehnutý a zaliaty. Predstavila si, ako za Ním, celým ubičovaným, zostávali krvavé stopy, kade išiel, a ľudia si tú krv nevšímali, oni stúpali po nej. On nevládal pod tým bremenom, a keď padol, oni sa Mu posmievali. A ten muž, ktorý potom niesol Jeho kríž, robil to tak nechutne a len z prinútenia.

Zemanka nebola Písma znalá; tejto zimy po prvý raz čítala Nový Zákon. Jej nebola história utrpenia a Ježišovej smrti taká všedná a stará, ako iným ľuďom; preto robila na ňu hlboký dojem. Ona cítila s Ježišom tú bolesť, tú potupu, to pohanenie. A keď si pomyslela, že dnes je tak piatok, ako bol vtedy — aj každý piatok pripomínal tú udalosť a tú smrť — ako dobre, že ľudia zasvätili aspoň jeden piatok pamiatke toho utrpenia, aby aspoň tento jeden deň premýšľali, čo to Jeho stálo, aby oni nemuseli večne zahynúť.

Zdalo sa jej, že to bolo dnes; i to, ako Jeho na kríž pribili, a ako tam visel v hrozných mukách a v hroznom smäde.

Ba ako len bolo tej Jeho matke a tomu Jánovi pri Jeho umieraní?

„Až prídeme ta hore,“ povedala Anna, „my sa jej potom opýtame.“

Ba či sa kedy dozvieme, ako bolo Jemu, keď zomieral za mňa, ach, za mňa za moje hriechy a nepravosti?!

Zemanka zastrela si tvár oboma rukami, dve osamelé slzy hlbokej ľútosti skanuli jej po tvári.

„Čo ti je, čo plačeš?“ ozvalo sa za ňou.

Spustila v okamihu ruky. Pri nej stojí — kde sa vzala, kde nie — staršia žena, sedliačka z dolného konca. Nie je ešte sviatočne oblečená, a na zvráskovatenej, opadnutej tvári vidno, že má akési trápenie.

„Kde ste sa tu nabrali, tetička?“ prívetivo pozdravuje Zemanka.

„Ach, len tak som vyšla za tebou, či tej našej neveste ušiješ tie rukávce do nedele?“

„Ušijem tetička; no vy ste tuším akási zarmútená.“

„Veru nie som veselá. Ale prečo si ty plakala?“

„A či nevíete, aký máme deň?“

„Ná — viem; čo by som nevedela!“

„A či ste zabudli, ako musel Syn Boží umierať — a to dobrovoľne? Nebol by musel — ale za moje a vaše hriechy!“

„Ba, Betka, keď ja to len nijako nemôžem rozumieť, prečo On za mňa umrel. Však som to od môjho detinstva počúvala, aj v kostole o tom kážu, no ja nijako nemôžem rozumieť: čo ja z toho mám, že On tak strašne umrel?“

„Ani ja som tomu, tetička, donedávna nerozumela, ale dnes už viem.“

„Čo vieš, Betka?“ Žena chytila Zemankinu ruku pevne medzi svoje upracované dlane.

„Viem, že som — ako tá žena, ktorá to so slzami Jeho nohy umývala — že som veľmi hriešna, že by som musela večne zahynúť, ale že On umrel a bol potrestaný za tie moje hriechy, za ne zabitý, za mňa zabitý. Priam akoby v našej dedine kohosi na smrť odsúdili, a druhý by sa dal za neho obesiť. Naučila som sa jednu výpoveď z Písma: *„Ktorý to neušetril vlastného Syna, ale ho ta dal za nás za všetkých.“* Boh Otec neodpustil Pánu Ježišovi; zato odpustil mne.“

„Veríš tomu? Vieš, cítiš to, Betka?“

„Áno, verím tetička; krv Ježiša Krista, tá, čo to v onen Veľký piatok tiekla na kríži na Golgote, očisťuje nás od každého hriechu.“

„Betka — však sa nenahnevaj, že ti to poviem — však to, čo si robila, jakživ nenapraviš; ako môžeš veriť, že ti odpustil?“

„Tetička, ani ten lotor na kríži už nič nenapravil, a keď umrel, išiel s Pánom Ježišom priamo do raja. A tá žena hriešnica už jakživ nenapravila, a On jej odpustil a oslobodil ju, takže ďalej nemusela hrešiť.“

„To by teda predsa to bolo, čo môj starý hovorí, že ich Kozima učí: Prestaňte zle robiť a začnite dobre robiť.“

„Nie, to nie je to,“ zakrútila Zemanka hlavou; „ja som už bola prestala zle robiť, a keby som aj bola chcela začať dobre robiť, nemohla som pre to, čo sa bolo stalo. Moja nevinnosť bola utratená; mňa tlačili hriechy. Ja som bola ako chorý človek; darmo by si mu hovoril: Prestaň už byť chorý a začni robiť. Chorý človek potrebuje lekára a liek, a hriešnik potrebuje Spasiteľa a tú Jeho krv, aby ho očistila a uzdravila. — Ja vám to neviem vysvetliť ani povedať lepšie. Ale keby ste si kľakli a prosili: „Pane Ježišu, prijmi ma na milosť a očisti, zmaž moje hriechy,“ On by to iste urobil.“

Druhá výpoveď, ktorú som sa tiež naučila, znie takto: *„Keď vyznávame svoje hriechy, verný je a spravodlivý, aby nám odpustil hriechy a očistil nás od každej nepravosti. Keď povieme, že sme nehrešili, robíme ho ľhárom, a niet v nás jeho slova.“*

No Anna už ide; pôjdeme do kostola. „Vy nepôjdete?“

„Nemôžem, naši pôjdu; ale, dievka moja, toľko mi ani v kostole nepovedia, ako si mi ty teraz poradila. Ja sa poza humnú vrátim.“

*

„Chorý človek potrebuje lekára a hriešnik Spasiteľa,“ opakovala si žena, keď sa poza chalúпку samotná poberala domov. „Teda to je tak,“ myslala žena, „aby mohol človek začať dobre robiť, musí to, čo popáchal, byť najprv zaplatené; a Ježiš Kristus na Golgote svojou krvou zaplatil za moje viny. No ja som Ho ešte nikdy za odpustenie neprosila, ani Mu všetko nevyznala; ale vyznám, nech len sa vrátim domov.“

Nuž vrátila sa žena domov, našla dom prázdny, zostala so svojím Bohom sama a išla k Pánu Ježišovi, a pretože On obťažaných volá a sľubuje, že toho, kto k Nemu príde, nevyvrhne von, tak ani ju nevyvrhol.

Keď sa sedliak i s deťmi vrátil z kostola, stál už obed na stole, a gazdiná vítala domácich s radostnou tvárou.

„Veru sme radi, že vás už raz vidíme veselú, mamička!“ prihovorila sa jej nevesta.

„Ach, deti, keď by v horách človeka privalil voz dreva, a prišiel by dobrý človek a strhol by tú ťarchu z neho, aj ten by bol veselý. Na mojom srdci ležala ukrutná ťarcha; no Syn Boží ju sňal. Už viem, prečo my tento deň svätíme; lebo na Veľký piatok umrel ten Baránok Boží, ktorý sníma hriechy sveta, a sňal aj moje.“

Nerozumela rodina; popozerali jeden po druhom. Hoci počuli celé pašie¹ aj kázeň, predsa nevedeli, že Syn Boží aj za nich umrel, aby ich spasil — nie po smrti, ale dnes — že tá obeť tam a tá bolestná smrť nebola len udalosťou, ktorá sa dávno stala a pre dnešok už nemala platnosť, ale že to bola obeť pre všetky časy, pre všetky veky, všetky pokolenia a národy až do skonania sveta.

Medzitým vracali sa z kostola i obyvatelia zo záružského mlyna, a Zemanka s nimi. Boli okrem starej Somorovej všetci: Kozima, Ondrej, Anna i učni; ale išli dnes akísi zamyslení, ani sa jeden s druhým nezhovárал. Zemanka pozerala po

---

¹ *pašie* — text evanjelia o umučení a smrti Pána Ježiša

nich; prihovorila sa učňom; tí jej akosi nesmelo odpovedali, hľadeli bokom na mlynára, ktorý — proti svojej obyčaji — nepovedal ani slova. Lebo hoci bol Kozima človek vážny a málo hovoril, predsa, keď išiel s ľuďmi, tu sa srdečne pohovárал. Musel mať na to dôvod, prečo dnes mlčal. Anna sa zdala — už keď do kostola išli — veľmi zabratá v myšlienkach. V kostole nespievala; Zemanka to videla, cítila, že sa po celý čas modlila. Žene sa zdalo teraz, že sa v mlyne čosi prihodilo, o čom nikto nebude hovoriť.

Nuž áno, prihodilo sa hneď zavčas rána čosi medzi majstrom a tovarišom. Išli spolu po raňajkách do hája; ako v jeseni častejšie chodievali. Keď sa vrátili — a neprišli spolu — mal Ondrej tvár veľmi smutnú a oči uplakané, a Kozima sa tuším na neho hneval. Oba nezbadali, že v háji neboli sami, že si tam učeň rezal prúťiky na korbáč a počul, ako Kozima povedal Ondrejovi:

„Divím sa ti, že si sa tak zabudol a vyzozprával si pred dievčaťom, čo sme tak starostlivo ukrývali.“

Nato Ondrej čosi odpovedal.

„Ťarcha, ťarcha!“ namrzal sa Kozima; „teraz, pravda, bude menšia! Keď sme si bez rozvahy naložili ťarchu na plecía, tak máme mať dosť mužnosti, vedieť ju i niesť!“

Ondrej prudko zakrútil hlavou a učeň z jeho znakov vyzozumel:

„Ja ju nevládzem uniesť!“

„No tak, keď si ty zrušil svoj sľub, ani ja môj ďalej nemusím držať! Po Veľkej noci napíšem tvojmu otcovi, nech si príde pre syna. Domnieval som sa, že sa mi podarí zachrániť a vrátiť užitočného človeka ľudstvu, no slaboch nikdy nebol by užitočný; bude dobre, keď sa ta vrátiš, skadiaľ si na čas vyšiel. Škoda ďalšieho odriekania, keď nedoviedie k cieľu.“

Mlynár vravel tak studeno, že učňa až mrazilo. Nechcel by, aby takto hovoril k nemu majster; bál by sa ho.

Ondrej na to už nič neodpovedal; len nohy akoby sa pod ním podlomili, sadol si na odfatý peň, sklonil hlavu do rúk, a keď mlynár bez toho, aby sa bol na

neho obzrel, odišiel, hodil sa pri tom pni na kolená, objal ho, položil hlavu naň a tak plakal, že učeň by si najradšej poplakal s ním.

Kam ho to chcel majster poslať, a prečo? Čo urobil? Ved' bol taký dobrý a poslušný!

Nuž chlapcovi nik nedal odpovede; on zdôveril sa spoluučňovi a Anne Somorovej, že sa pán majster na Ondreja hnevá, a že Ondrej plakal.

Hoci pri obede Kozima hovoril so všetkými tak, ako obyčajne, necítil sa nik dobre, okrem babičky — lebo Anna chlapcom povedala, aby jej nič nehovorili.

Vedeli, že nie je všetko, ako by malo byť a tiesnilo ich to.

---

10. kapitola

Po obede zavrel sa Kozima do svojej izby, babička išla do kostola aj s učňami, Ondrej si vzal Bibliu a vyšiel dakam do poľa. Anna riadila po dome; a keď skončila, chcela tiež čítať a modliť sa, ale nemohla.

Pán Kozima sa na Ondreja nahneval bez príčiny; on myslí, že ona ich teraz vyvradí. Ondrej by sa jej nebol zdôveril, keby ona nebola na tom nástojila. Keď on teraz Ondreja pošle preč, upadne tento vrchnosti do rúk a čaká na neho žalár — povedal to sám — a ona bude na príčine. Takto uvažovala a rozhodla sa.

To sa nesmelo stať. Ondrej veľmi potreboval Kozimovu záštitu a ochranu; bol tiež vo vyhnanstve, v horšom ako ona. Jej stál otvorený celý svet: ona mohla ísť, ju nik nebude prenasledovať, ani väzniť — jedine ak by ju pre Krista väznili a raz i usmrtili — a to by zniesla rada.

Ona pôjde teraz za pánom Kozimom, sľúbi mu slávnostne, že nikdy, kým žije, nezvie od nej človek, čo od Ondreja počula, ale aby jej prítomnosť nepripomínala, tak že pôjde preč hneď po Veľkej noci a vráti im späť ten mier, to priateľstvo, ktoré ich spolu viazalo.

Pri tejto myšlienke hľadela deva von oknom na ten pekne sa rozvíjajúci jarný svet, na vrchy a bezlisté hory rozprestierajúce sa oproti. Anna, kam pôjdeš?, znel v nej teskný akýsi hlas. Svet síce šíry, no nikde v ňom domova!

„Pôjdem, kam ma Pán môj zavedie. On, keď sa o mňa tuto postaral — a to tak, že ťažko bude mi odchádzať — postará sa i ďalej. Musíme skrz mnohé súženia vnísať do slávy.“

Potlačila dievčina osamelé slzy, ktoré mocne hrnuli sa do jej očí. Pomodlila sa a zmužilo zaklopala na dvere mlynárovej izby.

Keď jej bolo dovolené, vnišla. Kozima sedel pri stole; pred sebou mal papier i pero, ale nepísal. Pri pozdrave sa obrátil; — patrne¹ ju nečakal.

---

¹ patrne — zrejme

„Odpustite, pán Kozima, že vás vyrušujem,“ začala Anna, keď on s otázkou pozrel na ňu; „no prišla som sa vás opýtať, prečo ste sa na mňa nahnevali i na Ondreja?“

„Kto vraví, že som sa nahneval?“ zamračil sa trochu. Ponúkol ju, aby si sadla.

„Cítim, že nie ste spokojný. Milujem pravdu nadovšetko a obávam sa, že Ondrejovi krivdíte. No dovoľte, prosím, aby som vám celú vec objasnila.“

Dievčina oprela štíhlu postavu o stoličku, a vážne, úprimne rozprávala, ako túto izbu riadila, i o skrini, o šatách a o ceduľke. Povedala — bez toho, aby ju bol mlynár pretrhol — temer celý svoj rozhovor s Ondrejom, ako túžila zvedieť pravdu, aby ho mohla potešiť. Povedala, i čo včera rozprával, podľa čoho uzatvára, prečo on — mlynár — sa na Ondreja nahneval.

Keď skončila, stíchlo v izbe. Mlynár sedel s hlavou podopretou do dlane a mlčal.

„Obetovali ste tak mnoho pre Ondreja,“ začala znovu vrúcne. „Jeho otec bol snád ten nepriateľ, ktorému ste chceli urobiť dobre, ba i ten človek, ktorému bolo treba zachrániť život — o ktorých ste mi raz rozprávali. Chceli ste sa spodobať Pánu Ježišovi, zostúpili ste dolu kvôli synovi nepriateľa; — ó, tak to dielo dokonajte, neposielajte ho preč od seba v ústrety žaláru len preto, že duševnou mukou dohnaný zdôveril sa mne. Však ja vám dávam čestné slovo — Pán môj mi je svedok — že nikdy nezradím, čo viem. Prosím, odpustite, a buďte mu tým, čím ste bývali. On vás miluje, ctí a váži si vás; jemu je tu v ponížení u vás lepšie než ako mu bude doma uprostred výčitiek vlastnej rodiny, ktorá ho nikdy nebude rozumieť.“

„Prestaň;“ vztiahol Kozima ruku. „Nepoznáš Ondreja; on bol do včerajška tým, akého ste ho vy poznali; dnes, keď sa prezradil, cíti svoje poníženie. Alebo myslíš, že bude môcť tak žiť medzi nami, ako žil posiaľ, že mu pohľad na tvoju tvár nebude ustavične pripomínať toho dôstojníka, ktorého rúcho i šabl'a visí tu v skrini, a toho inžiniera, ktorého diplom visí dakde v pracovni jeho otca? Práca, ktorá mu dodnes bola jediným lekárstvom, oddnes mu bude v tvojej prítomnosti unížením.“²

---

² uníženie — poníženie

Rumene s bledosťou vystriedali sa na jemnej devinej tvári.

„To pripustím, pán Kozima. Ale netreba sa toho obávať; nielen jemu, ale i vám pohľad na mňa by bol trápny, no nebude. Mali ste u seba dvoch vyhnanco, ktorým ste preukazovali dobrodenie. Keď sa okolnosti tak zmenili, že oni oba nemôžu žiť pod vašou strechou, tak jeden musí ustúpiť. Prišla som vás poprosiť: odpustite Ondrejovi, že sa vyzradil. Nepíšete jeho otcovi; veď až pominú sviatky, opustím ja váš dom a zbavím vás oboch nemilej a trápnej rozpomienky. Špatná by to bola odo mňa vďaka za všetko dobré, čo ste mi učinili, aby som ja mala potrahať vaše krásne priateľstvo a vás rozdeliť.“

„A kam pôjdeš, Anna?“ pozrel Kozima akosi strmo na dievčinu; „pôjdeš domov?“

„Domov?“ Slzy mimovoľne zaihrali jej v očiach. „Viete, pane, svet síce šíry, no pre mňa v ňom nikde domova. Dnes nemôžem ešte povedať, kam pôjdem, ale dá Pán — budem Ho prosiť — že v pondelok budem už vedieť, čo začať a kam sa obrátiť. Pravda, odpustíte Ondrejovi a nebudete jeho otcovi písať?“

Kozima vstal, prešiel po izbe.

„Neveríte síce v Pána Ježiša ako v Syna a Baránka Božieho,“ úzkostne naliehala dievčina, „ale sami ste povedali, že je dnes deň smrti najlepšieho človeka — je On vaším vzorom; — ó, buďte mu podobný v odpúšťaní a v obeti!“

„Nepros!“ — vztiahol ruku. „Mnoho som Ondrejovi obetoval, neľutujem; ale tú obeť, aby som teba pustil preč z môjho domu, z našej doliny, preč z práce, ktorú si medzi nami konala, do cudziny medzi zlých, ošklivých ľudí, teba s tvojou mladosťou a peknotou, bez ochrany, bez domova, to neurobím, nie! No v nás je čosi rovnaké; ty by si bola schopná obetovať sa tak, ako som bol schopný ja obetovať sa tak, ty by si odišla; tak vedz radšej celú pravdu. Neznesiem — hoci ináč mi nič na ľuďoch nezáleží — aby si ma považovala za tvrdého a Kristu nepodobného. Ty vieš mlčať; ja ti verím, nezradíš ma, i keď ťa to bude stáť veľké sebazaprenie; no potom si spomeň: mal som Ondreja rád i mám ako svojho pokrvného najmladšieho brata, a predsa som mlčal a čakal, predsa som si ukladal toto sebazaprenie, aby som jeho zachránil.“

Vyslovila si predtým, že Ondrej hrozne trpí v tom povedomí, že je vrahom Eduarda Záhorského a že ho čaká žalár. No ja ti môžem dokázať, že on sa mylí. Ondrej nie je vrahom; Eduard Záhorský žije a slávil dávno sňatok so svojou nevestou.“

„Pán Kozima, vy to viete a necháte ho tak trpieť?“ zdesila sa dievčina.

„Ticho, dieťa; vypočuj ma, potom súď. Áno, ja som ho nechal trpieť, a keď zostane u mňa, nechám ešte za nejaký čas; mám pri tom svoj cieľ. Nuž on nielenže nie je vrahom, ale nie je ani pod obžalobou; jeho nečaká žalár. Peniaze zaslepia oči, prehliadlo sa; a pretože Ondrejov otec v mene synovom hneď zadal o oslobodenie, tak je tento od vojska už vymanený, a koná — ako v tamojších kruhoch si rozprávajú — výskumné cesty ako inžinier. Keď sa vráti, môže hneď vstúpiť do svojej spoločnosti, česť mena jeho ničím nie je naštrbená.“

„Ach, pane, vy iste žartujete; ale nerobte to, prosím, v tento smutný deň, deň smrti nášho Pána!“ osmutnela Anna. „Veď nie je možné, aby ste také dobré zvesti aj len hodinu znali a neoznámili ich jemu, ktorému by boli lekárstvom na hlbokú ranu svedomia.“

„Anna, videla si ma niekedy žartovať?“ zastal mlynár pred dievčinou. „No nevidím sa ti; tá zvest' je úžasná a moje počínanie nepochopiteľné. No vedz, ja som vzal do svojho domu mladíka, ktorý strelnou ranou do hlavy a otrasom mozgu utratil najdrahší dar pre človeka, reč, a bol dlho v nebezpečenstve, prísť o rozum. Len úplná zmena života, povetria, stravy, okolností, ľudí, len namáhavá telesná práca mohli ho zachrániť pred stratou rozumu.“

Nuž ja som sa postaral, aby mu toto všetko nechýbalo, a videl som s radosťou, ako tento predtým zmazaný mladík zosilnieva, ako sa mu svaly utužujú. Lekár, ktorý ho predtým u mňa liečil, tvrdil, že nejaký veľký nervový alebo duševný otras — až telesne zosilnie natoľko, že by ho mohol vydržať — mohol by mu vrátiť stratený poklad reči. Bez nej by bol v svojom odbore ako ižinier nemožný, a pre spoločnosť vzdelancov stratený.

Ja som si to sebazaprenie uložil: mlčať dotiaľ, kým neuvidím, že by vydržal stretnúť sa s Eduardom Záhorským a zvedel celú pravdu. Verím, že to mu otvorí ústa. Hneval som sa preto, že on svoje mlčanie zrušil, bo tým uvrhol sám seba do bojov, ktoré ho zoslabia. Tak prv, než zoslabne, musím ho poslať

preč, domov k otcovi, ktorý dobre pozná celý priebeh veci a ukladá si tiež kvôli nemu to sebazaprenie, aby neprišiel, a uspokojuje sa s mojimi mesačnými správami.

Tak, Anna, už vieš všetko. Vieš, že som nežartoval; obviníš ma ešte z tvrdosti?“

„Ach, odpustite,“ zopäla si ruky, „súdila som z nevedomosti a pred časom; no čo vravíte, je také krásne, že sa to ani pochopiť nedá. Na Ondrejovom čele niet Kainovho znamenia, jeho rodina ho miluje, čaká. Pán Ježiš dá, že mu bude vrátená reč, tak ako mu bolo vrátené zdravie, a vy ste ho smeli zachrániť, ako nástroj v ruke veľkého Boha. Ó, nebojte sa, pán Kozima podržať Ondreja tu, veď sa my postaráme, aby sa tak veľmi netrúpil — a čo vravím my? — Pán Ježiš, ktorý si ho mocne k sebe tiahne, On si ho omilostí, On mu dá pokoj, a potom príde tá veľká, veľká radosť. Ondrej iste dôjde za vami; buďte k nemu i zjavne taký dobrý, ako ukryte ste dobrým. Povedzte mu, že odpúšťate, že písať nebudete; či áno?“

„Tak dobre,“ usmial sa krátko, „ale pod jednou podmienkou“ — dodal vážne, — „že ani ty nebudeš myslieť na odchod, a že ma nezradíš.“

„Nezradím pane; Pán mi pomôže, že sa budem vedieť zaprieť a pôjdem až potom, keď ma On ďalej pošle a odvolá, ak vám môžem poslúžiť.“

„Tak dobre, a teraz choď, aby nás Ondrej spolu nenašiel; pri pohľade na neho prišli by sme oba do ťažkostí, bo už sme spoluvinníci.“

Anna poslúchla, pri dverách sa ešte raz obzrela.

„Ale smiem s ním o tej udalosti hovoriť, aby sa nedivil a nemyslel, že pohrdam ním ako Kainom?“

„Sprav, ako chceš; ja ti verím.“

„Ďakujem, pane, a dobrú noc, ak by sme sa už dnes nevideli!“

„Dnes — a prečo?“

„Keď príde babička, pôjdem navštíviť pod Hrabovú dve choré ženy a prídem iste pozde.“

„Chod' hneď; a kade sa vrátiš?“

„Potokmi.“

„Ku krížu ti prídeme s Ondrejom naproti, alebo pošlem aspoň jeho.“

„Ďakujem, pane; Boh vám žehnaj za všetko!“

Dievčina zmizla z izby i z domu. V mlyne zostal jeho pán sám; vyšiel tedy radšej na dvor pozrieť za hydinou i za dobytkom. Somorová ho našla v izbe pri stole; čítal Bibliu.

---

11. kapitola

Ale nedostala sa Anna k tomu, aby navštívila ženy. Idúc okolo Zemankinej chalúčky s úmyslom, že aj túto vyzve, aby šla s ňou, počula vnútri spev, otvorila dvere, a nemálo prekvapená sadla k stolu, kde päť žien, majúc pred sebou rozložené knihy, sedeli a spievali pieseň: „*Hlavo plná bolesti*.“¹

Bola tu okrem Zemanky sedliačka z dolného konca, jej staršia nevesta, tejto matka, a hájnička z horného konca.

Keď vyspievali ženy pieseň — a bolo poznať, že ju pod zvláštnym dojmom spievajú — vystrela sedliačka ruku po Anne.

„Anička, mala si ty pravdu, človek to musí a môže vedieť, že sú mu hriechy odpustené; a však tu to máme, že On platil, Pán Ježiš Kristus. Ach, ja vám ani povedať nemôžem, aká som prešťastná. Odpustil mi Pán Boh moje hriechy, tak ako tu Zemanke alebo tebe; som u Boha v milosti pre tú krv Syna Jeho milého, pre tú jeho smrť.“

„Sláva Mu buď za to na veky!“ rozradovala sa Anna.

„Ale, Anička, povedz nám, ako by sme aj my to odpustenie mohli dosiahnuť!“ ohlásila sa nevesta, pekná mladá žena. „Odkedy mamička tak nad svojimi hriechmi začala žialiť, aj nám všetkým v dome akoby kameň na srdce položil, alebo akoby nám ktosi oči otvoril nad tou našou biedou. Keď ju teraz počujem tak sa radowať, vidím, že ona už tú ťarchu nemá; aj ja by som sa jej rada zbavila.“ Mladá žena utrela si slzy.

„Veru, dievka moja, ak môžeš, poraď nám,“ prisvieďča i jej matka, hrobárka. „Odkedy onehdy Ondrej dal môjmu mužovi to čítanie, a on čítal, ako prišla tá potopa a ako sa tých osem ľudí zachránilo, a že tak sa máme aj my zachrániť, vždy som na to musela myslieť. Prídem dnes k svatke, a ona celá preinačená; už neplakala, ale chválila Boha. Ihneď mi napadlo, že ona tuším ten koráb našla a ušla tej potope.“

Kmotrička mi tu hovorí, že aj ona hľadá, ako by sa dostala k Bohu. Ona je dosť Písma znalá, a že vidí, že sme my od Pána Boha veľmi ďaleko.“

---

¹ *Hlavo plná bolesti* — začiatok strofy duchovnej piesne z Transocia

„Veru, dievka moja,“ prikývla hlavou hájnička, stará žena s dobrou, zvráskovatenou tvárou, „cítievala som to ja od mojej mladosti a neraz aj s mojím starým, akoby nás ktosi ťahal a volal k Bohu. Ale keď nikoho nevideli sme ísť, tak sme sa sami pustiť nevedeli. Až keď si prišla ty, tu som videla, že nie si taká ako my, že máš čosi, čo iní nemajú. Neraz som za tvojou babkou len preto prišla, aby som ťa videla a počula, ako z Písma hovoríš o Synovi Božom, priam ani čo by si sa s Ním každý deň rozprávala. No bola si z druhej dediny a inakšia ako my, robila si ľuďom dobre, ako ani jedna z nás; — tu som si myslela, že ťa Pán Boh zvlášť láskou obdaroval, a že tak robiť, ako ty, nikto nemôže, ani tak veriť. Ale stala sa so Zemankou zmena — ona mi to za lé nevezme, keď poviem, že o nej by sme to najmenej boli verili, že ona by chcela a mohla sa k Bohu obrátiť a pokánie učiť. Keď sa tak stalo, mysleli a myslia dodnes niektorí, že sa pomiatla; ale ja som vedela, že *„prišiel Syn človeka, aby hľadal a spasil, čo bolo zahynulo“*, a vedela som z Písma, že je tam napísané: *„Publikáni a smilnice vás predchádzajú do kráľovstva Božieho.“*

Ja som vedela, že ona nepošla z rozumu, ale že urobila to, čo sme my s mojím starým vždy učiť chceli, ale neučinili; že sa vrátila k Bohu. No tak sme sa tu zišli, ani samy nevieme ako, a ty si dobre urobila, že si prišla.“

Nedostala sa Anna k chorým dnes, sedeli pozde do večera pri Svätom písme, a Ten, ktorý povedal: *„Kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som i ja v ich strede“*, sedel s nimi a vykladal im Písmo.

No a že je napísané: *„Ktorí ma pilno hľadajú, nachádzajú ma“*, tak sa stalo, že keď ženy kam ktorá odišla, mohla povedať s apoštolom Ondrejom: *„Našli sme Mesiáša.“*

Dozvedela sa mladá žena, ako môže bez zásluhy spasenie dosiahnuť, a kde má ťarchu hriechu zložiť — pod križom na Golgote. Našla jej matka cestu do korábu rán Ježišových, a vrátila sa stará hájnička domov, aby svojmu starému zvestovala, že ho predišla k Bohu, že sa vrátila k Tomu, ktorý ju až do šedin nosil a od mladosti k sebe tiahol.

V ten Veľký piatok bolo v Záruží päť duší, o ktorých platilo: *„Ale všetkým, ktorí ho prijali, dal právo a moc stať sa deťmi Božími, tým, ktorí veria v jeho meno, ktorí nie z krvi ani z vôle tela ani z vôle muža, ale z Boha sú splodení.“*

Boli to nepatrné neumelé sedliačky — svet by nad nimi nos ohňal a plecami stisol — ale v nebesiach zaznel chválospev: „*Hoden je Baránok, ten zabitý vziať moc a bohatstvo a múdrosť a vládu a česť a slávu... lebo si bol zabitý a vykúpil si nás Bohu svojou krvou.*“

O tých piatich vedela Anna. No bola v Záruží ešte šiesta duša, ktorá stála Pána mnoho práce, než si ju o svojej odpúšťajúcej láske presvedčil; a srdce človeka vyplakalo mnoho slz, než ústa vyriekli, hoci hlas vydať nemohli:

„Verím, Pane, že si i za môj hriech zomrel, tak ako za toho lotra, ktorý tiež iste bol vrahom! Verím, že si mi odpustil, že si ma umyl. Nalož so mnou, ako sám chceš, v živote i smrti, som Tvoj, večne Tvoj!“

Mladík, ktorý sa v horách narovnal, slzami zmáčanú Bibliu zavrel a k domovu zamieril, nebol už tým, aký do hôr šiel. Bol to krvou Baránka Božieho umytý, do rodiny Božej prijatý syn kráľovský.

Už sa zvečerievalo, keď v mlynárovej izbe zastal práve ako tento odišiel vyplniť sľub daný Anne, pretože jeho poslať nemohol. Rozožal svetlo, vzal papier, pero a dal sa nasledovne písať:

Dobrodinca môj!

V obave, že by som sa posunkami dostatočne nevyjadril, musím Ti písať.

Predovšetkým Ti vrelo ďakujem, že si mi vtedy život zachránil, bo až dnes má on pre mňa tú pravú cenu, dnes, keď presadený som zo tmy do predivného svetla Božieho, keď prešiel som duchovne zo smrti do života.

Konečne našiel som pravdu, našiel Krista, a Kristus našiel mňa; uveril, pocítil som, že On žije, že skutočne z mŕtvych vstal a že hriechy odpúšťa. Odpustil a sňal aj moju ťažkú vinu. Prišiel som k Nemu, lebo ma volal, prišiel som taký, aký som bol, horší od toho lotra na kríži, lebo podľa stupňa jeho vzdelanosti on ani taký zločin nespáchal, ako ja, a tak, ako tam tento môj brat, tak aj ja bol som prijatý.

Som síce i do smrti zostanem vrahom Eduarda Záhorského; no pred svätým Bohom táto moja hrozná vina už je pomstena a zhladená smrťou Ježiša Krista na Golgote.

Iné je pred ľuďmi. Nazval si ma slabochom. Nebol som ním, vyznajúc svoju vinu Anne Somorovej, mnoho ma to stálo, aby som tak učinil; ale bol som ním predsa, že tak dlho zostával som v úkryte a vyťahoval sa spod zaslúženého, spravodlivého trestu ľudského.

I to síce môj dobrý, svätý Boh k spáse mojej obrátil. Nebyť toho odkladania, nebol by som sa zišiel s ňou, ktorá ma ku Kristu, a tak k spáse priviedla.

No úmysly Božie sú dokončené, a ja pôjdem. Nepíš, prosím, môjmu otcovi poštou, zanesiem mu list sám, potom sa udám vojenskému súdu a s radosťou nastúpim trest, ktorý i tak nebude dosť veľký za hriech na človeku spáchaný.

Ó, Bože môj, Bože drahý! Aká nevstihnuteľná je Tvoja milosť, aká veľká, že si mi takýto priestupok mohol odpustiť! Ó, ja pochopujem, prečo tak veľmi musel trpieť môj drahý Zástupca! Mrel za také viny ako bola moja.

Len čistá, svätá, nevinná krv Bohočloveka mohla moju škvrnu obmyť. Darmo by som plakal, už nič neodčiniť, Eduarda nevzkriesim; no tak chcem veriť, že „kde sa rozhojnil hriech, tu ešte viac rozhojnila sa milosť“ Božia bez zásluhy.

Nechaj ma ešte veľkonočné sviatky stráviť pod tvojou strechou, kde tak mnoho dobrého si mi preukazoval, a kde to najvyššie dobro mohol som dosiahnuť. Bude to prvá Veľká noc — vzkriesenie i pre mňa. Ó, že musím byť nemým, že nie sú ústa moje ako kedysi boli! Veď ako mlčať, keď srdce je plné nekonečnej vďaky, klaňania a vzývania voči Bohu, ktorý ma prijal ako toho syna márnokratného, a voči Pánu Ježišovi, za mňa ukrižovanému. Nuž kladiem nemé ústa svoje do prachu; zaslúžil som!

*

Ďalej šuhaj neprišiel — návalom radosti i žiaľu; premožený hodil sa na kolená, a prvý raz volalo srdce, keď ústa nemohli: „Pane Ježišu, keď si mi takú milosť preukázal, otvor ešte i moje pery, aby som kamkoľvek prídem, smel a mohol svedčiť o tejto milosti, ktorú si mi daroval!“

---

12. kapitola

Prešli asi dva týždne po Veľkej noci. Príroda obliekala si už ten najkrajší oblek. Kde aký sad a nad výmoľom krížek trnia, všetko kvitlo. Záružie vyzeralo ani záhrada; aj okolo mlyna samá vôňa a spev vtáčat.

V mlyne samom akoby tá jar do každého srdca vtiahla. Mlynár bol veselý, a keď i mnoho nehovoril, ale tak chvíľami na všetkých pozeral, ako hľadievajú ľudia, ktorí alebo čosi dobré čakajú od kohosi, alebo to dobré sami dakomu chcú pripraviť. „Náš majster omladol,“ hovorila Somorová ženám.

Ondreja už učni nevideli plakať; zdalo sa im akoby to ani on nebol, tak mu chvíľami oči žiarili. A keď sa podíval von do prírody naplnenej spevom, hoci ústa mu boli nemé, visela na nich ustavičná pieseň. Videl si: srdce v ňom spieva. Za tie dva týždne, akoby mu bol ktosi sily a zdravia prilial, tak mu opadnutá, obyčajne bledá tvár zrumenievala. Divili sa ľudia, kde len nabral tých spisov, čo medzi nimi rozdával, keď prišli s melivom.¹ Ba ponosil do niektorých domov Biblie a Zákony² ľuďom, ktorí ich nemali, a nabádal ich, aby čítali a modlili sa. Keby nebol taký dobrý mlynár, povedali by aj o ňom, že sa pomiatol.

Veď také čosi nezvyklé išlo po dedine. U hrobárov začali oba starí pridzhať mladých k Slovu Božiemu; u sedliaka na dolnom konci aj matka aj nevesta len pred každým Boha chválili; mladšia nevesta sa na to hnevala, tým viac, že už aj tatíčko, aj jej muž začali v Písmach sedieť. Spolu so švagrom na tie nové poriadky hromžili.

U hájnikov — tam stará hájnička na Veľkú noc ochorela, a tak v tej chorobe každému svedčila o Božej láske a hovorila, ani Sväté písmo. Žena bola dobrá, statočná, s každým sa zniesla, každý ju od mladosti mal rád, za veľmi pobožnú platila; — nevedeli ľudia, čo len na sebe našla takého, že len o veľkých hriechoch a o veľkej milosti Božej rozprávala.

Jej starý si už len k nej sadol, čítal jej Bibliu a postilu, a utieral si kedy-tedy zasľzené okuliare. Opatroval si ju, ako len mohol. Nerád by bez nej na svete ostal; žili spolu v láske v zlých i v dobrých dňoch od mladosti. Neraz ho od

---

¹ *melivo* — obilie určené na mletie

² *Zákon* — Nový (Starý) zákon ako samostatná časť Biblie

zlého odvieďla, a preto jej veril a prosil Boha, aby sa aj on k Nemu tak mohol vrátiť, ako ona, aby tam nemuseli byť rozlúčení, kam sa ona s takou radosťou strojila.

Anna Somorová chodila starenu navštevovať; učila jej vnučky, ako môžu babičke niečo lepšie pripraviť. Chodila k nej i Zemanka, aj obe sedliacky z dolného konca, aj hrobár, a niekedy bola izba plná žien. No prišli aj mužovia, a keď starenka nič iné si nežiadala, len zo Svätého písma počuť, čítali jej ktorý-ten, ostatní museli počúvať, a sami sa tomu divili, že tak radi počúvajú. Nosili si aj tie spisky, ktoré im nemý Ondrej dával, porovnávali s Bibliou; prisviedčali, že však je to veru tak, a mnoho o tom hovorievali.

Lež poďme naspäť do mlyna, že tam akoby tá jar bola vtiahla. Vidno to i na babičke, najmä na tom, že už na priateľstvo vnučkine so Zemankou neharusila,³ ba začala sama ženu mať rada. Rada sa s ňou pohovárala, a nevedela sa nadiviť, ako je to možné, že táto predtým tak nešlachetná osoba tak teraz Boha pozná a poslúcha.

Vzala si Zemanka dve opustené sirôtočky k sebe. Keď jej Somorová dohovárala, načo si takú starosť na hlavu berie a čím ich chovať bude, dala jej takú odpoveď, že musela uznať. „Keby mi, tetička, muž bol moje deti odumrel,⁴ musel by nás Pán Boh tiež vychovať; tak On i tie sirôtky chovať bude. Keď som vyzdravela — som ešte mladá — musím čosi robiť, čomusi a komusi žiť. Mám, chvála Bohu, dosť roboty, keby som len stačila. Staršie dievčatko je už 7-ročné; keď zo školy príde, čo-to mi po dome poslúži, donesie, nemusím všetko sama; a to menšie ma toľko nezabaví. Celý deň sa pri mne hrá s kúskom handričky. Šaty, keď svoje periem, operiem aj tie detské. A, tetička moja, keby ako ťažko bolo, mám veľkú radosť z toho, že smiem tie deti viesť k Pánu Ježišovi, že z nich raz nevyrastú také hriešnice, akou som sa ja stala.“

Nuž Somorová uznala; mala ešte všelijaké veci po deťoch poodkladané, pohľadala v truhle; dala ona, dali aj druhé ženy, mohla Zemanka svoje sirôtky na dlho zašatiť. Anna jej pomohla poprešávať; vyzerali potom ako zo škatuľky.

---

³ *harusit* — karhať, hrešiť

⁴ *odumriet' niekoho* — umrieť niekomu

Aj na Anne videl si tú jar; jej i tak jasné, dobré oči pozerali ešte jasnejšie; na každého sa usmievala, každému dala dobré slovo: „Taká je“ — myslela babička „ako to slniečko Božie, ktoré všetkých ľudí rovnako hreje.“

A predsa boli chvíle, kedy práve ona — Anna — sedávala alebo stála nad splavom akoby ju čosi trápilo, čo nijako nemohla od seba odohnať.

Ach, nebolo ľahko s Ondrejom žiť; vidieť ho takého šťastného, vedieť, že len preto je ešte tu, pretože to mlynár na ňom vyžiadal, aby mu teraz neodchádzal, keď má tak mnoho meliva. Ako rada bola by Anna povedala: „Ondrej, pán Kozima nie je taký sebecký, že by vás pre svoju prácu zdržoval; on má veľké, krásne úmysly!“ Alebo keď spomenul pred ňou žalár, aký ho čaká, a zneuctenie, ktoré padne tým na meno jeho otca, sotva sa zdržala, aby mu nepovedala: „Never, si slobodný.“

Vedela, že on si predstavuje svoju budúcnosť, že je hotový trpieť a trpieť; a ona nemohla ho uistiť, že trpieť nebude. Ach, a najmä keď spomínal — a robil tak dosť často — veľký svoj hriech, keď žialil, že zomrel Eduard Záhorský s Bohom nezmiernený, ó, vtedy si musela obe ruky na pery pritísnuť, aby nezvolali: „Never, Eduard žije; nie si Kainom. Ešte mu môžeš vydať svedectvo, môžeš ho volať k Pánovi!“

Ach, bolo to ťažké sebazaprenie; len pohľad na Kozimu, ktorý kedy-tedy poďíval sa na ňu tak, akoby opakoval: „Ja ti verím,“ dodával zo dňa na deň odvahu, brať tú ťarchu mlčania na seba, a neklesnúť pod ňou.

Okrem toho trápilo Annu, že čím viac sa Ondrej Pánu Ježišovi koril — takže až ona sama bývala zahanbená láskou, akú k Nemu dával najavo, keď o ňom spolu hovorili — tým tvrdšie sa pán Kozima staval proti Jeho vzkrieseniu. Ó, deve vždy len napadlo: „*No, ak Kristus nevstal z mŕtvych, márna je vaša viera, ešte ste vo svojich hriechoch.*“

No pán Kozima neveril, žeby bol hriešny; on sa tak usiloval bezúhonne žiť, že skutočne nebolo príčiny obviňiť ho z hriechu. Dievčina ho obdivovala; tiahlo ju to mocne k tomu podivnému mužovi; no chvíľami až strach sa jej zmocňoval v jeho prítomnosti, aby jeho presvedčeniu neprisvedčila, aby i voči nemu obránila svoje biblické presvedčenie: „*Lebo všetci zhrešili a postrádajú slávu Božiu.*“

„Ten, kto je z Boha, počúva slová Božie“, hovorí Písmo. Pán Kozima Slovo Božie nešetril, on ho nepočúval, a tak hoci bol akýkoľvek vznešený, on z Boha nebol. Všetci tí, ktorí na jeho reči prisviedčali, boli ním zavedení do bludu.

Dievčina bola sama; nemala nikoho, s kým by si o tej veci mohla pohovoriť. Ani jedna zo žien, ktoré si Pán zobudil, by jej nerozumela; nik ju ďalej nevyučoval, ani nevedol; ale ona húževnato držala sa Slova Božieho, a „všetci budú učení od Boha“.

Nevedela sama, aké nebezpečné bolo to miesto pre ňu, omnoho horšie, než doma v odpore a v protivenstve. Kozima akoby jej bol prisviedčal: „Čo ty veríš a robíš, je pre teba dobré; ale aj to, čo ja verím, je dobré, a preto pri svojom zostanem.“ „Ak sa niekto nenarodí znova, nemôže vidieť kráľovstvo Božie.“ povedal Pán Ježiš tomu Nikodémovi; — ach, a to bol iste dobrý, šlachetný človek. No či dobrý, svätý Boh, nechá jeho — Kozimu — tak žiť, tak sa usilovať, obetovať, pracovať láskou medzi ľuďmi, a potom ho zatratí — preto že neveril v Pána Ježiša ako v Syna Božieho — zároveň s tými najhoršími ľuďmi, ktorí blížnym mnoho ublížili?

A zase hovoril Pán Ježiš: „Kto neverí, už je odsúdený, lebo neveril v meno jednorodného Syna Božieho.“ On nie že bude, ale je už odsúdený; svätý Boh všetky jeho dobré skutky odplatí mu na zemi, ale pre večnosť už je odsúdený.

Ó, ako to dievčinu hnalo k modlitbám! Vo dne v noci prosila za šlachetného, ale od Boha zablúdeného muža — no zdanlivo bez výsledku.

---

13. kapitola

A zase bolo nedeľné odpoľudnie. Nad splavom stáli spolu majster s tovarišom. Ondrej s knihou v ruke, vybraný do hory, odobral sa od svojho dobrodincu a odišiel.

Mlynár stál chvíľku samotný, zahľadený za ním, no pozdrav ho vyrušil. Obzrel sa.

„Anna, to ty? Kam ideš?“ podával deve ruku.

„Za vami, pán Kozima.“

„Za mnou?“ zadivil sa trochu, pozrel skúmavo do oblednutej devinej tvári.

„Prosím, prečítajte si tento list!“ podávala mu papier. Poznal zďaleka písmo jej matky, a akosi sa zamračil. List nebol dlhý, a okrem pozdravu obsahoval len asi toto:

„Listy Annine sú kamdiiaľ horšie. Ona sa u Vás nepopráva, ale kazí; a Vy tak o nej píšete, akoby bola nejakým anjelom.“

Ktovie, čo si tí ľudia, u ktorých bývate, myslia o nás, že Vám ju tam nechávajú.

Ja však ju doma nechcem; som rada, že máme pokoj s mužom; ale aby svet o nás zle nehovoril, našla som jej dobrú službu v Pešti.

Bola tu cez leto jedna pani z Pešti — židovka, je pravda — ale bohatá. Ktosi jej našu Annu spomenul, nuž sa prišla zjednať. Dá jej 20 korún mesačne — málo viac má u nás pisár — nech sa hneď tam od Vás vystrojí. Posielame jej peniaze na cestu, ktoré tá pani pre ňu nechala,“ atď.

Mlynár prečítal list a mal tuším vôľu skrkvať papier; miesto toho vážne pozrel na ticho stojacu dievčinu.

„Prišla som vám ukázať, pane, že už musím ďalej.“

„Anna, a ty pôjdeš?“ pristúpil bližšie.

„Nemám možnosti neísť, pane. Keby babička bola chorá a smela by som ju doopatrovať, vtedy by som mala výhovorku; takto niet príčiny zostávať. Čo ste pre dom potrebovali, všetko som už poslala, i tak dovolili ste mi mnoho času stráviť v službe Kristovej, najmä v posledné dni. Popraviť sa u vás nepopravím,¹ to majú pravdu;“ usmiala sa pekne. „Na to by márne čakali. Domov snáď dlho nebudem sa môcť vrátiť. — Matka si žiada, a ja musím poslúchať.“

„A pôjdeš rada k tej židovke?“ Kozima hľadel ponad hory ďaleko doprázdna.

„Už som sa vpravila do tej myšlienky, opustiť tento kúsok zeme a tých milých priateľov, ktorých som tu mala, dá mi to Pán Ježiš, že pôjdem rada. Je mi jedno, kde Jemu v ľuďoch budem slúžiť. Že je to židovka, to ma nemýli; však spasenie je zo židov, Pán Ježiš aj ich miluje.“

„A tá práca, ktorú si tu medzi tými ženami konala?“

„Práca?“ podivila sa. „Neviem o nijakej.“

On usmial sa zvláštne. „Tak? Kto kriesil tie duše zo spánku, kto učil ich znáť Krista?“

„Sám môj Boh to učinil, pane; a ak som Mu ja smela poslúžiť, bolo toho veľmi málo. Je pravda,“ preriekla zamyslene, „myslela som, že by sme mohli so Zemankou bývať; ona by vyšívala, ja šila, vyživili by sme sa a opatrili i tie sirôtky. Pekne som si to predstavila; no to je už tam.“

Mlynárovým obličajom preletel zásvit, chcel dať odpovedať. No na ceste skundolil sa prach, počuť dupot kónských kopýt i neobyčajný v dedine hrkot kočiara. Kozima pozrel ta a mimovoľne zavrel ruku dievčiny v svojich. „Hostia nám idú, Anna!“ zavolať s márne opanovaným rozčúlením. „O tej veci, o ktorej sme sa zhovárali, ešte spolu prehovoríme; dotiaľ domov neodpovedaj. Ktovie, či nebudeš nám ešte veľmi potrebná, lebo radosť dakedy keď i neusmrť, prináša veľký otras a zlé následky.“

---

¹ *popraviť sa* — *polepšiť sa*

Mlynár zišiel z lávky, zamieril na cestu, kde pred mlynom čo nevidieť zastal kočiar. Z neho zoskočil mladý, štihlo urastený pán, a druhý už prešedivený vystupoval za ním.

Nik Anne nepovedal, kto sú; no srdce v nej temer zastalo pri myšlienke: Ondrejov otec a Eduard — ten horko oželený — prišli.

Nevedela v prvej chvíli, či by sa pre Ondreja rozbehla a či by ho radšej zadržala, veď od tohto stretnutia záviselo tak mnoho. V rozčúlení zotmelo sa jej pred očima; nevidela, ako mlynár privítal hostov, ani že ich nižnou lávkou zaviedol do mlyna. Keď sa zbadala, zmizol — už i kočiar; obchádzal na môstok, aby mohol do dvora.

*

Znala Anna miestočka, kde sa Ondrej najradšej zdržoval. Zabudla, že babička by ju iste teraz potrebovala. Cítila veľkú potrebu dostať sa za ním a pomodliť sa s ním ešte raz, naposledy, a prv, než príde to pre neho také radostné prevrpenie, no i bolestné stretnutie. Túžbou poháňaná ocitla sa čo nevidieť v seči a touto na peknej, pozdnými fialkami zakvitnutej lúčke.

Tam na skale sedel Ondrej a čítal. Ako si ho slniečko osvecovalo, bol taký pekný. Mal na sebe nové mlynárske šaty; neuvidí ho otec v tých hrubých, ktoré nosieval. Otec mu je tu, Eduard je tu — a on nič nevie.

Ešte chcela deva len myslieť ako ho dostať domov, keď zdvihol hlavu a zbadal ju. Zbehol zo skaly; — stáli čo nevidieť spolu.

„Prišla som schválne za vami, Ondrej,“ vravela deva, keď vyslovil radosť, že aj ona vyšla si von do krásnej prírody. „Prosila by som vás, aby sme sa spolu pomodlili a poďakovali Pánu Ježišovi za všetku tú milosť, ktorú nám učinil a vložili sa znovu do Jeho rúk s tou vierou, že On je večná láska.“

Privilil ochotne; no jej slová ho predsa zarazili. Pokľakli spolu, a Anna modlila sa za oboch, ako to od Veľkej noci už častejšie urobili. Potom, keď zamierila kroky naspäť k domovu, šiel on mimovoľne s ňou.

Aby sa nedivil jej vzrušeniu, ktoré nemohla ukryť, dala i jemu prečítať matkin list a povedala mu, že sa už skoro rozídu, ona do služby v Pešti a on domov.

No temer želela tento krok; mlynár chcel list len pokrkváť a on skutočne tak i urobil. Zdalo sa, že chce rozhodne protestovať; no zrazu akoby sa bol zbadal, zvesil hlavu v trúchlivej oddanosti, ktorá sa zračila na jeho tvári.

„Pôjdeme rovnako do väzenia,“ vravel posunkami. „Vy z týchto hôr do zaprášeného tesného mesta, a ja kam patrí. Ďakujem vám, že ste sa so mnou prišli pomodliť, a pripomenuli, že Pán Ježiš je vždy dobrý, i keď nás povedie takou cestou, po ktorej sa nám bude ťažko kráčať. Bo mne je tá myšlienka na neunesenie, že i život by som chcel za vás obetovať, a nič nemôžem, len prenechať vás v Jeho rukách, ktorému nesmiem nikdy nedôverovať.“

Zrazu počuť zdiali kroky. Šuhaj zastal, pozrel smerom, kam i deva hľadela, a tu akoby ho dakto bol po hlave uderil, tak sa potočil, vystrel ruky oproti mužovi, ktorý — náramne bledý — a bezvládne sa opieral o paličku.

„Ondrej, pozri,“ zavola v tom Kozima, ktorého Anna až teraz videla, „kto ťa prišiel navštíviť!“

Už sa zdalo, že vrhne sa šuhaj — ktorý bol už o dva kroky pokročil dopredu — do vystretého otcovho náručia; ale pohľad zabľúdil ešte ďalej, a tí, ktorí počuli, nikdy nezabudnú výkrik, ktorý vyrval sa z hrudi, oddychujúcej tak práce, akoby sa musela rozskočiť prílišným návalom citu. Ach, veď spoza stromov vystupovala ešte jedna postava, tá istá, ktorá kedysi tiež tak stála medzi stromami, keď ju Ondrejove oči posledný raz uvideli a videli padať ako strom podťatý smrtiacou sekerou.

„Otmar, ja som to skutočne; či ma nepoznáš?“ zavola svieži, aj keď trochu citom zadržnutý hlas.

V tej chvíli tvár nemého šuhaja temer zmodrala. „Eduard!“ skríkol; oči sa zavreli, hlava klesla späť. Nech nepriskočí mlynár, šuhaj padol by na zem. Takto zložili ho — ochranca i otec — pozorne do zelenej trávy.

„Otmar, syn môj!“ náruživo zaplakal otec.

„Priateľ môj, pozri, prebuď sa!“ volal aj bývalý kamarát.

Opodiaľ stojaca dievčina pozrela na šuhaja na smrť bledého, ticho bezhlasne ležiaceho a temer sa jej zmocnila túžba, aby už neotvoril oči.

No jej pohľad padol i na mlynára; zľakla sa výrazu jeho tváre. Ani chýrečný kapitán, ktorý vidí, že jeho vinou nádherná jeho loď dostala trhlinu a padá do bezodného hrobu, nemohol by sa so studenejšou zúfalosťou podívať za svojím zničeným dielom, ako hľadel on na šuhaja. Ó, veď keby Ondrej zomrel, vtedy Kozima bude príčinou jeho smrti! Ach len to nie!

Všetko ostýchanie padlo z dievčiny; pristúpila ku Kozimovi, položila ruku na jeho studenú ruku. „Prosím, zaneste ho domov; tam ho s pomocou Pána Ježiša vzkriesime,“ preriekla s určitosťou viery.

Kozima zadržal sa jej ruky, ako obor — blízky utopenia — malej trstiny. Oba páni pozreli na ňu. Nemali kedy diviť sa, kto je a čo prišla, oni poslúchli.

Dobre len, že mlyn je už blízko; i tak tá cesta akoby celú večnosť trvala srdciam, než položili zdanlivo — alebo skutočne, nikto nevedel — mŕtveho šuhaja na jeho posteľ a začali ho kriesiť k životu.

---

14. kapitola

Z mlyna sa do večera rozletela zvesť, že za Ondrejom prišli dvaja páni, ten jeden je jeho otec, ten druhý priateľ; no on že sa tak veľmi zradoval, až z toho do mdloby upadol. Ten priateľ že hneď vzal svoj kočiar, bežal pre doktora, na šťastie stretol sa s ním na ceste a doviezol ho ani nie o hodinu do mlyna. Ondreja našiel ešte ležať tak, ako ho položili. Žil, ale oči neotvoril. Priam ako keď svetlo zháša.

Toľko rozprávali si v dedine; to ostatné, ako si Ondrejov otec zúfal, aké výčitky v bolesti srdca robil Kozimovi, a ako tento stál nemý, bledý, ani mramor, no aj tak studený, — to vedela len Anna. Ona trpela so všetkými; s Kozimom — nad jeho stroskotanými nádejami, na ktorých si toľko zakladal, a s otcom — ktorého žaloby rozrývali jej srdce.

„Otmar, Otmar, syn môj jediný! Odpusti, ach, odpusti nešťastnému svojmu otcovi! Ó, že som privolil na to, aby s tebou takto bolo naložené! Veril som, dúfal; ten nezmyselný plán zdal sa mi dobrý. Nechal som ťa v tom vyhnanstve, nechal sa mučiť telesne, duševne, a to všetko darmo, všetko len preto, aby mi ťa zabil pred mojimi očami. Prehovoril si, je pravda, no za akú cenu! Ó, čo ja urobím, čo si ja urobím, ak mi zomrieš!“

„Pane, však on nemusí zomrieť!“ — odvážila sa Anna potešovať.

No muž ju v bolesti srdca surovo okríkol:

„Kto mi ho vzkriesi?“

„Boh, Pán Ježiš Kristus, v ktorého veril, ku ktorému sa utiekal!“

Muž sa akosi stíšil.

„Ja sa modlím pane, a verím, On vám ho zachráni; keď budete i vy oba prosiť, On ho zachráni.“

„Ach, modlite sa, modlite!“ zaúpel muž.

Vo verkom súžení, keď ľudia nevedia pomoci, cítievajú vždy, že je ešte Dakto vyšší, ktorý by mohol pomôcť; no keď oni na Neho inokedy zabúdajú, neznajú,

ako sa k Nemu priblížiť, nemajú tú smelú dôveru. Ó, ako dobre im padne vtedy prítomnosť dakoho, kto ten prístup k Bohu má, kto ho našiel!

Keď Anna, pudená mocnou túhou po pomoci, začala sa hlasite modliť, bolo Ondrejovmu otcovi, ktorý ešte nikdy takú detinskú dôvernú, jednoduchú prosbu nepočul, akoby mu dakto balzam nádeje do srdca vlieval.

Ako bolo Kozimovi? On nekľučal, on nevolal. Veď na koho by volal? Na toho veľkého Trpiteľa Ježiša, ktorý za svoje učenie zomrel a bol pochovaný? Anna volala na pomoc toho živého Ježiša Nazaretského. A v stuhnutom mlynárovom srdci v okamihu, ako keď iskra vyletí, túžba: „Ó, by bol živý! Ó, by ona mala pravdu! Ak táto modlitba bude vyslyšaná, tak žiješ, ó Kriste!“ povedal sám v sebe.

Prišiel lekár. Idúc cestou sa dozvedel, čo sa stalo. Vypočul pokojne, chladno Kozimovo vysvetlenie a on jediný prislúžil spravodlivosť mlynárovi.

„Pán Hrdina, nemôžete obviňovať pána Kozimu. Tvrdenie môjho kolegu bolo pravé, čo sa i dokázalo: Váš syn prehovoril. Že prílišný nervový otras mu zaškodil, je pravda; s tým sa muselo rátať. No každý, kto sa aj operácii podrobí, musí byť pripravený na život a na smrť.“

Potom dal sa prezeráť šuhaja. „Ohromenie je veľké, ale on je mladý a zdravý; až si nervy odpočinuli, ak sa preberie, otvorí oči a prehovorí, tak môže byť zachránený. Ale vy, páni moji, musíte sa vzdialiť, najmä vy, pán Záhorský. Vás vidieť nesmie; to by ho iste zabilo.“

„Ja si ho tu ale nenechám!“ zavolať otec. „Pán doktor, pomôžte mi ho previezť domov!“

„Na to, pane, ani pomyslenia; váš syn nesmie teraz z okolností, ktorým zvykol. Ak je zachránenie možné, tak je možné jedine tu. Bude dobre, keď sa všetci vzdialite. Vy, pán Záhorský, podťe so mnou pre lieky; pri mladíkovi môže zostať len jeden, ale kto?“

„Ja,“ ohlásila sa dievčina. „Verte, pane, spravím všetko, čo mi rozkážete.“

Lekár pozrel do jemnej, dobrej devinej tváři; na nej jedine vidno, že ak sa šuhaj preberie z bezvedomia, ona ho nerozruší.

Dostala dievčina rozkazy, čo robiť, ako zamieňať obklady na čele i na srdci šuhaja, ako po hodinách trebárs násilne vliať mu silné kvapky do úst, tak ako to lekár urobil, hneď ako prišiel. Nuž keď všetci s lekárom vyšli, zostala s nemým mládencom sama.

Lekár sa ešte raz vrátil. „Kto ste, slečna“ Ste nejaká rodina Kozimovi alebo Hrdinovcom?“ spytoval sa prítľmeno.

„Nie som, pane; moja babička vedie mlynárovu domácnosť, a ja som tu načas u nej.“

„To je dobre; vám teda môžem povedať pravdu. Niet temer nijakej nádeje, že mladík zostane nažive, a ak zostane, sotva kedy bude hovoriť a myslieť; pre neho by bola lepšia smrť.“

No robte všetko, čo som vám rozkázal, verne, bude to dakedy obom pánom, Hrdinovi i Kozimovi, potešením, že spravili všetko, čo mohli. Ráno prídem s dvoma druhými lekármi. Je to márne, ale pre uspokojenie oboch pánov. Hovorím vám to preto, aby ste aspoň vy nestratili hlavu, keď ju druhí stratia.“

Úbohá dievčina! Kto opíše jej žalosť, kto bolesť jej srdca! Sedela pri šuhajovom lôžku a zamieňala obklady na tom peknom čele, za ktoré sa vraj nemali už myšlienky vrátiť, i keby zostal nažive, a na tom srdci, ktoré temer hlasite bilo, akoby si chcelo cestu preraziť z tej mladej hrude, aby tak neudusilo dušu, žeby nemusela v tom väzení tela zostať, ale smela sa vzniesť k Bohu, ktorému patrila.

Predstavovala si otcovu bolesť a studené Kozimovo zúfalstvo. „Ó, Pane, Pane, prečo si to dopustil,“ úpela vo svojom srdci, „prečo si nedal Kozimovi zdaru? Túžba a jeho pohnútky, ktorá ho viedla k tomu činu, bola taká dobrá! Toľko obetoval, a teraz bude ešte považovaný za vinníka, áno, sám si bude vyčítať celý život, že zapríčinil toto nešťastie!“

Predstavila si, akú radosť cítil Kozima v posledných týždňoch, ako pevne bol presvedčený, že dielo jeho obetavej lásky bude korunované zdarom. Ó, zaiste, nikdy viac už neuvidia ľudia úsmev na vážnych perách šľachetného muža. Zhasne on navždy s týmto zhasnutým životom.

Dievčine bolo tak hrozne úzko, že musela pristúpiť k oknu a otvoriť ho, aby sa nezadusila samou žalosťou. Síz prosté jej oči vzhliadali k nebesiam, a tu jej mimovoľne splynulo z oblednutých pier:

„Pozdvihujem svoje oči k vrchom, odkiaľ prichádza moja pomoc. Moja pomoc je od Hospodina, ktorý učinil nebesia i zem. Nedopustí, aby sa pohla tvoja noha; nedrieme tvoj strážca! Hľa, nedrieme a nespí ten, ktorý ostríha Izraela. Hospodin je tvojím strážcom. Hospodin tvojou tňou po tvojej pravej ruke. Nebude ťa biť vo dne slnko ani mesiac v noci. Hospodin ťa bude ostríhať od všetkého zlého; bude ostríhať tvoju dušu.“

„A tento Hospodin, že by mal moc toto nešťastie vzdialiť a nezabránil by tomu?“ narovнала sa dievčina zrazu, ako víchrom zohnutý strom. „Kto mi to vraví, že On neučiní, že moje prosby nevyslyší, že lekár má pravdu? Možno u ľudí je záchrana nemožná, ale nie u Neho. On ktorý stvoril nebo i zem, ktorý stvoril i Ondreja, On ktorý dáva sluch i reč, ktorý udeľuje rozum a dáva život svetu, tak, že Ním živí sme, hýbeme sa i trváme, On sa dokáže, a my ešte budeme volať: *Čo si ty činil s nami, činil si tak pre naše dobré!*“

Vrátila sa Anna k chorému, obslúžila ho, a ani sama neznajúc, čo robí, dala sa v radostnom svojom vzrušení ten žalm spievať. Keď skončila, temer by jej srdce bolo zastalo; veď tiché: „Amen“ splynulo z pier, ktoré dodnes nepočula prehovoriť. A bolo to slávne „Amen“ na jej modlitbu, veď nielen reč, i myseľ šuhajova boli zachránené. On rozumel, čo spievala, a dal svoj súhlas najavo. Oči síce neatvoril, len zhlboka si vzdychol a podľa zmeneného dychu súdiac, teraz zaspal. Ukolísala ho v sen nechtiac svojím spevom.

Krátky závdych vďaka odoslalo srdce k nebesiam, ústa nemali pre jej hĺbku slov. Potom tichučko opustila izbu, vnišla do druhej. Tá bola prázdna. V kuchyni varila uplakaná babička, ktorej sa narýchlo spýtala, kde sú oba páni. Babička ju poslala do mlynice. Tam stáli oba muži a hovorili spolu o veciach, ktoré teraz ani jedného nezaujímali.

Pri jej oslovení sa oba obzreli, oba zbledli, Kozima zadržal sa múčnej skrine.

„Snáď by mohli páni vnísať, pozrieť sa za Ondrejom, on zaspal,“ vravela dievčina neistým hlasom, vnútorne rozrušená. „Pán Ježiš moje prosby vyslyšal,“ dodala presvedčivo. „Spievala som pri chorom žalm, a keď som skončila, vyriekli jeho pery: „Amen.“ Ó, podťe prosím, pane, obrátila sa

k otcovi, poďakovať spolu za tú veľkú milosť; reč je vášmu synovi navrátená, ani jeho myseľ nie je ochromená, ako sa pán doktor obával. Ak je i veľké ešte nebezpečenstvo, ja verím v živého Krista, On pomôže.“

Nechali ju bez slova dovraviť, boli oba príliš ohromení a keď ich predišla, bezhlasne vnišli za ňou do izby, kde sa na vlastné oči mohli presvedčiť, že Ondrej spí a že sa mu iste uľavilo.

Pri posteli klesol pán Hrdina na kolená, zovrel Annine ruky tak pevne v svojich, že to stisnutie dlho cítila. „Ja neviem Boha prosiť, ani ďakovať; ďakujte vy a proste, proste ďalej, aby mi ho dobrý Boh zachoval pri živote!“

No Anna neverila sluchu, bo tak sa jej zdalo, že i z druhých úst počula nečakané slová: „Áno, Anna, ďakuj a pros!“

---

15. kapitola

Nebol by si Kozima pomyslel, akú pravdu Anne hovorí:

„Snáď ťa budeme veľmi potrebovať!“ Ó, ako veľmi! Dávno odišli peniaze židovke do Pešti; Kozima sám písal Anniným rodičom, prečo dcéra neišla, a že im to zadarmo nebude žiadať, keď ju teraz u nich nechajú.

„Od tej dievčiny závisí život nášho pacienta,“ hovoril lekár viackrát. „Je z nej pravý skvost zručnej a jemnej ošetrovateľky.“

Dva týždne prešli, než sa konečne smel otec synovi ukázať; a nebyť Anninej prípravy, nebolo by to prešlo bez ujmy. Boli všetci radi, že sa chorý na tú strašnú chvíľu v horách nerozpamätal. Uveril lekárovi, ktorý mu vysvetlil, že v chorobe vrátila sa mu reč. Ach, ani nevedel, ako ňou Boha chváliť! Uveril i otcovi, ktorý tvrdil, že sa dozvedel o jeho chorobe, a tak prišiel za ním. Bližšie vysvetlenie si nepýtal len preto, keď mu Anna sľúbila: „Ja vám, Ondrej, všetko poviem, len keď ozdraviete. Teraz, keď už môžeme spolu vraviť, hovorme predovšetkým o tých veľkých Božích veciach.“

Divne by sa bol pán Hrdina na Ondreja poďíval, keby mu tento bol prišiel domov zdravý s tým svedectvom, ktoré teraz deň čo deň počúval z úst chorého syna. Ó, ako rád počúval! Keď mu len žil a nebol viac nemým, strateným pre ľudskú spoločnosť!

Nuž tak prišlo zase nedeľné odopoludnie, štvrté od oného pre všetkých vo mlyne tak strašného. Zase sedeli Ondrej a Anna Somorová v hájoch uprostred rajskej krásnej prírody. Mládenec, ešte bledý a slabý, podopieral si hlavu do dlane; dievčina mu predčitovala. No zrazu ju pretrhol.

„Odpusťte, Anna, nemôžem vás myšlienkami sledovať; v mojej mysli stojí dačo strašné. Ja by som sa mal na voľačo rozpamätať, ale nemôžem. Som už zdravý; Anna, vyprostite ma z tej ťarchy, ktorá mi vždy viac dolieha na hrud.“

Zbledla málinko. „Ale sa najskôr pomodlíme.“ I pomodlili sa. Ľahko pochopíme, že dievčina použila v tej modlitbe dakoľko tých istých slov, ktorými sa modlila v onú nedeľu tam na lúke pod skalami. Keď zakončila, kľučal mladík ešte chvíľu, potom zrazu vyskočil. „Anna, už viem všetko!“ Vystrel ruky ako oproti vidine. „Išli sme spolu z hôr, stretli sme otca i Kozimu,

ja som sa obzrel, a spoza jedného stromu vychádzal on, Eduard; ja som skríkol — a noc ma obklúčila! Ó, Anna, Anna, je to pravda? Bol to on, či len jeho duch, ktorý sa mi ukázal?“

„Stíšte sa, Ondrej; však som vám slúbila všetko povedať; no sadnite si, prosím.“

Poslúchol, a dievčina rozprávala všetko, čo sa dozvedela od jeho otca, ako dlho Eduard zápasil medzi životom a smrťou, kedy vyzdravel, že sa oženil, no rozprávala i to, čo sa dozvedela od Kozimu, prečo ho dosiaľ nechali v nevedomosti o tom; že mu tak dúfali vrátiť stratenú reč. Obávaný okamih odhalenia celej pravdy prešiel šťastne.

„Ó, koľko nezaslúženej milosti a lásky od Boha i od ľudí! Koľký dlh pre ďalší život!“ zvolal šuhaj konečne. „Dvaja obetovali sa za mňa, Pán Ježiš a Kozima. Kozima zachránil mi život telesný, dopomohol mi k zdraviu, pretvoril ma na užitočného mysliaceho, pre ľudstvo žiť túžiaceho človeka, a Kristus mi daroval život duchovný. Ani jednému z nich sa neodmením. Ó, aký som Kozimovi vďačný, že ma nechal pri mojej domnienke, že Eduard zomrel mojou rukou! Nebyť toho, ja by som sa bol považoval za mučeníka, nepoznal svoje hriechy a nehľadal spásu. Ja nemám nič, čím by som sa odmenil, ba ani nemám slov, aby som sa poďakoval Pánovi i ľuďom, i vám, Anna, i vám. Nežiaľte nikdy, že ste museli do vyhnanstva; povedomie, že ste človeku zachránili život, ktorý istotne by bol zahynul, osladí vám každú ďalšiu horkosť.“

---

16. kapitola

Vezmi jedno koliesko zo stroja, a ten zastane. Tak vezmi z rodinného kruhu milého človeka — hoci beh práce a života ide svojím ďalším tokom — ono je cítiť: niet ho, niet. Tak bolo i v záružskom mlyne, kde, i keby si sa kamkoľvek obzeral, nikde by si neuviedel milú tvár nemého šuhaja. Prázdne bolo jeho miesto pri stole; každý vedel, že on tam už nikdy nebude sedávať. Nepočuť ľahké kroky v mlynici; zatíchlí navždy, veď on sa sem nikdy viac nevráti. Odišiel, nie taký, akého ho poznali, bledý ešte po chorobe, v tých panských šatách; ani toho Kozimovho tovariša nepripomínal, ktorý tu medzi ľuďmi žil, pracoval a každému dobre robil, komu mohol. Pol dediny prišlo sa s ním rozlúčiť; nielen ženy, i mužovia plakali, keď po prvýkrát počuli z úst nemého slová — ó a aké slová! Vyznal Ondrej svoje ťažké poblúdenie i hriech; vyznal, že len milosť Božia ho zachránila pred tým hrozným osudom, byť vrahom brata v ľudstve. Opísal svoje duševné muky, i tú nepochopiteľnú Božiu lásku. Vyrozprával ľuďom, čo všetko Kozima pre neho urobil — ale že Pán Ježiš urobil viac — a vzdal chválu Bohu. Potom rozdal tým, ktorí ešte nemali, Slovo Božie i spisy. Učňom dal svoje šaty a obuv, babičke Somorovej svoje hodiny na podstavci, Zemanke pre jej siroty značný obnos peňazí, a keď už sadal do voza po boku hlboko dojatého svojho otca, vystrelilo sa mnoho mozoľovitých pravíc ešte po jeho ruke: „S Bohom, s Bohom, Ondrejko!“ Vedeli, že sa tak nevolá; no to jeho cudzie meno nik si nebude pamätať, pre Záružanov zostane on len ným Ondrejom, Kozimovým tovarišom.

Kozima odprevádzal oboch pánov; vzali so sebou i Annu po stanicu. „Ó, podťe so mnou!“ volal ich, „aspoň ešte niekoľko hodín; veď neviem, ako žiť bez vás, a dobre, že raz bez lúčenia budeme svoji!“

To bolo včera. Dnes mlyn stál; pána nebolo doma. Na horách ležali hmly; z nich padal drobný, teplý dážď, a horami mlčky kráčali vedľa seba Kozima a Anna. Ani jeden nemýlil v myšlienkach druhého. Dievčina predstavovala si v duchu tú nezabudnuteľnú chvíľu na stanici, keď Ondrej objímal Kozimu a ešte raz ďakoval mu za všetko, a keď konečne poďakoval mu i pán Hrdina a odprosil ho za krivdu raz učinенú, ktorú mu Kozima tak po kresťansky odplatil. Potom ďakoval i jej. Nemyslela by na to, keby nebol povedal, čo ju veľmi potešilo: „Viem, že sa budete modliť za môjho syna; no tak modlite sa aj za mňa.“

S Ondrejom si len mlčky ruky podali. V mladíkovom pohľade bolo viac a hlbšia vďaka, než akú ústa môžu vysloviť. „Pozdravte mi Záružie, mlyn!“ volal Ondrej ešte z vlaku. Potom im ho para odniesla,¹ snáď navždy, ale nie na veky. Nepríde nikdy viac do mlyna v Záruží za tovariša; životné cesty rozdelili sa im navždy.

On nepríde; no čo urobí ten, ktorý sa kvôli nemu zakopal do tejto horskej samoty? — Mimovoľne vzhladla dievčina k mlčiacemu mužovi po jej boku, a prišlo jej ho ľúto, že je taký sám. Ondrej povedal o ňom, že nemá nikoho; a teraz — keď on odišiel, kvôli ktorému v poslednom roku žil — komu bude žiť? Ved' on sa tiež nezrodil dedinským mlynárom; nebol vychovaný pre takýto život. Zostane on v ňom, keď Ondrej vrátil sa k svojmu stavu? Keď mali pán Hrdina a Kozima rovnaké mlyny na Dunaji, mali iste aj rovnaké postavenie a rovnakú vzdelanosť; tu sa od seba veľmi líšili. Či to bude spravodlivé, aby on tu zostal?

Snáď ucítil mlynár pohľad uprený na seba, keď sa zrazu obzrel:

„Chcete sa ma dačo spýtať, Anna?“

Odkedy boli hostia v mlyne, vykal jej mlynár; znelo jej to vždy cudzo, zaznelo i teraz.

„Áno, pane,“ prisvedčila v zmätku. „Myslela som, či vy zostanete teraz v Záruží, keď cieľ, kvôli ktorému ste sem prišli, je už dosiahnutý?“

Mlynár postál, zahľadel sa na devu.

„Na mňa si myslela?“ preriekol zadivene. „To som naozaj nečakal.“

Už asi štvrt' hodiny premýšľam, že ani vy nie ste v Záruží na mieste.“

„Myslíš, že i ja som nejaký zakliaty princ ako Ondrej?“ usmial sa trpkó. „To sa mylíš; ja som nikdy iným nebol, len mlynárom.“

„I pán Hrdina je mlynárom!“ namietla nesmelo.

---

¹ *para odniesla* — vlak ťahaný parnou lokomotívou

„Bolo na nás poznať rozdiel, a ty si myslíš, pretože naše mlyny kedysi susedili, že sme sa raz sebe podobali?“

„Áno, pane.“

„I tu si na omyle. Pán Hrdina mal odborné vzdelanie; on je majiteľom mlyna, továrnikom, drží si mlynára. Mňa môj otec nenechal mnoho školského prachu dýchať. Vzdelanie nadobudol som si sám na ceste svetom. K tomu, čo mi nedali, chcel som sa sám dopracovať i dopracoval; no potom som videl, aký je život prázdny, keď ho neobetujeme službe pre Krista, a k tomuto naskytla sa mi naskore² aj príležitosť.“

Pýtala si sa, či tu zostanem v Záruží? Kam by som šiel? Že Ondrej odišiel, preto ešte cieľ nie je dosiahnutý, dokiaľ aj len jeden človek potrebuje moju pomoc. Keby som sa vrátil do tých kruhov, ktoré som opustil, musel by som viesť život, ktorý mnoho stojí a na ktorý by sa mi moje prostriedky všetky pomíňali. V Záruží v malom mnoho môžem prospieť, a to mi postačí do smrti; a ďalej netreba sa už starať. — No nechajme to stranou; musím ti dačo povedať, Anna.

Zaujatá úplne starostou o Ondreja, nevšimla si si, že v mlyne sme boli dvaja nemocní. Jeden vyzdravel; ten druhý musí zomrieť, ak mu skoro nepríde pomoc.“

Mlynár oprel sa o strom, skrížil ramená, a keď dovolil zármutku, aby prerazil cez obvykle vážny pokoj a zasadol na celom jeho obličaji, tu bolo vidno konečne, aký je tento obličaj opadnutý a zmenený.

„Čo vám je, pane?“ v nevýslovnom súcite vzhliada dievčina k zarmútenému mužovi.

„Čo mi je, dieťa? Poznal som v minulých týždňoch, že to presvedčenie, ktoré mi dovtedy dodávalo sily, je bludička, ktorá i mňa i tých, ktorí so mnou išli, viedla do bahna. Mala si v zime pravdu: „Ak nevstal Kristus z mŕtvych, márna je vaša viera.“ Pre hodiny, aké sme my pri chorobe Ondrejovej prežili, mŕtvu Kristus nepostačí.“

---

² naskore — čoskoro

„Ale vstal z mŕtvych Kristus!“ zajasala dievčina. „Pravda, už veríte, cítite, že môj Spasiteľ žije!?“

„To verím, dieťa, a mám len tú jednu túžbu, aby sa stal i mojím Spasiteľom. Duševné muky, ktoré som prežil, boje, ktoré srdce muselo prebojovať, prv než dalo za pravdu Slovu Božiemu, zná jedine Boh. Pretože som sám blúdil, zvedol som i druhých; nebyť teba, celá táto osada by bola nakazená nepravým učením, ktoré ani po hrob nepostačí, a za hrobom nemá nijaké zasľúbenie ani nádej. Ondrejovo svedectvo včera porazilo všetky náuky, ktoré som ja hlásal v Zárúží; bárs by ho všetci prijali prv, než im bude tak ťažko — áno, temer pripozde — ako mne. To som ti chcel povedať. A teraz podme domov.“

„Ó, pane, keby ste len chceli uveriť, že On žije!“ — zopála dievčina prosebne ruky.

„Uveril som, dieťa; On ma presvedčil. I to som uveril, že som hriešnym človekom, a On že je tým jediným Spasiteľom, že zomrel nie pre svoje učenie, ale pre hriech ľudského pokolenia. Ale pre mňa je tak mnoho nejasného, a potrvá dlho, než sa všetko vo mne rozvidní. Pridlho som hľadel do tmy nevery. Ondrej mal už svetlo, on odišiel; teraz odídeš i ty, a ja zostanem sám, bez jedinej duše, ktorá by mi pomohla preboriť sa k pravde.“

„Ó, pane, ja od vás neodídem. Neposielajte ma preč, ak vám môžem prospieť; inakšie vy tu v samote budete trpieť, a ja — v pomyšlienke³ na vás — kamkoľvek sa obrátim!“

„Anna, veď nemôžeš trvale u nás zostať, a akokoľvek ťažko mi to padne, ale musím ťa nechať odísť, a to čím skôr, bo je len jedno východisko v tejto veci!“

„A to by bolo?“

„Aby si sa stala mojou ženou. No, ty máš sotva dvadsať rokov, ja štyridsať. Ty si mladá, ako tie kvety, ktoré sa ešte rozvíjajú, a ja už šediviem. Viem, že by ti u mňa nebolo zle, bo my si veľmi dobre rozumieme, ale tvoje srdce zvädlo a odumrelo by prv, než milovalo. Život mladej ženy po boku starého muža je studený a smutný bez blaha lásky.“

---

³ *pomyšlienka* — pomyslenie, myšlienka

Keby vedľa dievčiny zahrnelo a uderilo, viac by ju to neomráčilo, ako tieto slová. Kozima nečakal odpoveď; mlčky kráčali vedľa seba ďalej a zastali až zase nad splavom. Tu zrazu pozreli na seba. V Anninom zraku zligotali sa slzy.

„Tak čo, Anna, keď si mohla byť tak mnohým nosičkou svetla, chceš ňou byť i mne, chceš spolu so mnou prežívať moje vyhnanstvo a pomôcť mi žiť už nie mŕtvemu, ale živému Kristu? Môžeš vložiť ruku do ruky mojej? Ja ťa nemôžem pustiť preč, do toho studeného sveta; zostaň s nami. Ondreja ťažko oželieme; teba by sme nikdy neoželeli, a keď i všetci, ja nie. Ak môžeš, zostaň!“

Vystrel pravicu a malá ruka bez zachvenia spočinula v nej.

„Zostanem rada, ak ma potrebujete.“

V tej chvíli uderili v dedine na zvony; zhlaholil kov a slnce prerazilo si cestu medzi oblakmi, osvietilo nad splavom dvoch ľudí, ktorí pristali spolu ako kvet ku stromu. Kvet bude strom blažiť svojou vôňou, a strom ho za to ochráni. Z dvoch párov očí, ktoré sa na seba dívali, hľadela sila a svetlo, ktoré splynuli dovedna v krásny celok.

Textová úprava

Ako v predchádzajúcich zväzkoch, aj v tomto zväzku „Výberu zo spisov“ Kristíny Royovej, postupovali sme tak, aby sme do charakteristického prejavu autorky zasahovali čo najmenej. Týka sa to ako štýlu-slohu, tak aj lexiky-slovníka, ako aj syntaxe-vetnej skladby.

Sloh sme ponechávali takmer bez zmeny.

Vetnú skladbu sme primerane prispôbovali dnešnej — súčasnej praxi.

V lexike sme sa snažili ponechať maximum zo slovnej autorkinej zásoby. Je ona odrazom slovnej zásoby ľudu podjavorinského kraja. Ojedinelé staršie výrazy — v súčasnej frekvencii nie bežné — vysvetľujeme v slovníku na konci knihy. Radikálny jazykový purista by najradšej videl takéto slová nahradené dnešnými — už v texte. Nazdávame sa, žeby to bolo na úkor bohatosti textového slovníka. Konzervatívny jazykovedec sa pozastaví, že sme veľký počet starších slov nahradili novšími, bežnejšími.

Pri úprave sme volili určitý kompromis, pretože knihy sú určené širokému okruhu čitateľov. Zo staršej slovnej zásoby nahrádzame teda len také slová či výrazy novšími, ktoré sú mladšiemu čitateľovi nezrozumiteľné či menej zrozumiteľné (napr. brvy — obočie; prez — cez; menšina — chvíľa; námluva — pytačky; žok — vrece; spatriť — uvidieť; žíkať — žltnúť). Zoznam nahradených výrazov uvádzame v texte týchto poznámok.

Napokon ešte jedna poznámka. Royová bola nielen prozaička, ale i poetka a hudobná skladateľka. Poéziu a hudbu cítime aj v jej prozaickom vyjadrovaní, a to nielen v slovníku, ale i v slohu a v slovnom rytme. Tohto „vetného rytmu“ sme sa nedotýkali.

Veríme, že pozorný čitateľ — okrem pútavého deja a hlbokej myšlienky — si povšimne aj slovesnú stránku textu a že si tak obohatí svoj duševný obzor aj v tejto oblasti.

Staršie výrazy nahradili sme slovami zo súčasného slovníka:

dávneho času — dávno; daska — doska; pršlavý — daždivý; zapraviť (okná) — osadiť; kto zná — ktovie; napred — najskôr; držať (noviny) — predplácať; smaha — páľava, horúčosť; sila (peria) — množstvo; varečka — vareška; priam — práve; thé — čaj; ku podivu — napodiv; vyhovárať —

ospravedlňovať; pukál — pukačka; stav — hať; psíci — psíky; svačina — olovrant; držať (zhromaždenie) — mať zhromaždenie; aksamít — aksamiet; stlstnúť — stučnieť; spatriť — uvidieť; vzkazovať — odkazovať; pozdravenie — pozdrav; rty — pery; choravieť — chorľavieť; potkať — postretnúť; chýbať — chýbať; svoliť — súhlasiť; rozmluva — rozhovor; s akou — s čím; zaštkanie — zavzlykanie; kremä — okrem; mnúť — mädlíť; opovrzenie — opovrhnutie; svatba — svadba; dlž — dlhšie; v náhle — v okamihu, naraz; v smer — smerom; päst — pasca; vezpustný — samopašný, rozpustený; ostydľý — ochladnutý, vychladnutý; rozviklaný — rozheganý; žigla na múku — nádoba na múku; duchna — perina; kotál — kotol; ušípaná — ošípaná; mašurky — prasiatka; nenadály — nečakaný; behom celej cesty — celou cestou; rastľý — narastený; ľavný — lacný, čakaná — postriežka; poľovka — poľovačka; naplat (čo mi je to naplat) — čo z toho mám, čo mi to osoží; nabídka — ponuka; predhádzka — výčitka; ľútať si — ľútočiť; zvolenie — (tu): súhlas; vrázok — vráska; mandľovňa — mangľovňa; poneváč — keďže, pretože; vyriadiť pozdrav — odovzdať pozdrav; šicí — šijací; onezdravieť — ochorieť; vzosrenie — výzor; výplyv — výtvor; zavešiak — vešiak; modzgy — mozog; nesnádz — ťažkosť; drúbež — hydina; východ — tu: východisko; (mlyn) pána Kozimov — (mlyn) pána Kozimu; mluva prstami — posunková reč; ako je starý — koľko má rokov; lučobník — chemik; ťažný vták — sťahovavý vták; soznať — zistiť; nenadály — nečakaný; straniva niekoho — týkajúci sa niekoho; dajme ten pád — predpokladajme; kanúť — stekať; villa — vila; akkord — akord; kdežto — kým; objem — objatie; zamorený do myšlienok — ponorený do myšlienok; opatrovník — ošetrovatel; zakrvácanie — vykrvácanie; čiže — či len; okyť — srieň; menšina — chvíľa.

Naproti tomu sme ponechali niektoré typické výrazy pre slovník Royovej:

netak — (ako veľmi); pilný, pilno — (usilovný, usilovne); bár(s)kto — (hocikto); baviť — (zdržiavať sa); blažiť, oblažiť — (spôsobovať niekomu radosť); činiť — (konať, robiť); znať — (vo význame poznať).